

mgr Anna Nowak
dr Marian Piekarski

Dydaktyka bez barier czyli 6 kroków do dostępnych zajęć

Program dla nauczycieli akademickich Politechniki Krakowskiej wspomagający pracę dydaktyczną ze studentami z niepełnosprawnościami

Kraków październik 2021

Program powstał w ramach projektu „Dostępna PK” POWR.03.05.00-00-A027/20
współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach
Europejskiego Funduszu Społecznego
Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój
Os priorytetowa: III. Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju
Działanie: 3.5 Kompleksowe programy szkół wyższych

Spis treści

Wprowadzenie	4
1. Podstawa prawna.....	4
2. Założenia ogólne programu	5
3. Cele programu.....	8
4. Warunki i sposoby realizacji	9
5. Rekomendacje dotyczące obudowy dydaktycznej.....	10
6. Słownik pojęć.....	10
7. Treści programowe.....	11
7.1 Wprowadzenie do problematyki niepełnosprawności	11
7.2 Dostępność i bariery dostępności – teoria i praktyka	15
7.3 Edukacja włączająca	20
7.4 Prowadzenie zajęć i wskazówki dydaktyczne	22
7.5 Oferta PK czyli katalog możliwości wsparcia dla OzN	37
7.6 Savoir vivre wobec studentów z niepełnosprawnościami.....	42
Podsumowanie	47
Bibliografia:	48
Załączniki.....	49

Wprowadzenie

Program pod nazwą „Dydaktyka bez barier czyli 6 kroków do dostępnych zajęć” jest programem, który ma na celu wesprzeć nauczycieli akademickich Politechniki Krakowskiej w pracy dydaktycznej ze studentami z niepełnosprawnościami. Powstał z potrzeby, by edukację w uczelni wyższej uczynić bardziej przystępną dla odbiorców o różnych dysfunkcjach czy szczególnych potrzebach. Aby to było możliwe, sami dydaktycy muszą uświadomić sobie obecność takich studentów wśród uczestników zajęć, uwrażliwić na ich odmienne potrzeby oraz posiadać wiedzę i umiejętności, które pozwolą im na oferowanie adekwatnego wsparcia w procesie edukacyjnym. Program jest dedykowany w szczególności kandydatom na nauczycieli akademickich – stanowi uzupełnienie programu kształcenia w studium dydaktycznym – ale może być także z powodzeniem wsparciem metodycznym dla doświadczonych nauczycieli, którzy chcieliby uzyskać wskazówki do pracy ze studentami wymagającymi indywidualnego i poszerzonego wsparcia.

1. Podstawa prawna

Pojęcie dostępności w odniesieniu do osób z niepełnosprawnościami należy rozumieć bardzo szeroko. Należy ją rozumieć przede wszystkim jako cechę, dzięki której z produktów, usług i przestrzeni może korzystać na równi jak największa liczba osób. Zasady działania i uwarunkowania prawne w zakresie dostępności reguluje ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. 2019 poz. 1696). Określa ona między innymi środki służące zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami oraz obowiązki podmiotów publicznych w tym zakresie. Co warto podkreślić, do dostępności cyfrowej w zakresie nieuregulowanym w niniejszej ustawie stosuje się dodatkowo przepisy ustawy z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz. U. poz. 848).

Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. z 2019 r., poz. 1696, obowiązuje od 20 września 2019 r). Celem ustawy jest poprawa warunków życia i funkcjonowania obywateli ze szczególnymi potrzebami, którzy są narażeni na marginalizację lub dyskryminację m.in. ze względu na niepełnosprawność lub obniżony poziom sprawności z powodu wieku czy choroby. Rozwiązania przewidziane w ustawie realizują zapisy *Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych*, zobowiązujące do zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami równego dostępu do różnych obiektów. Przepisy ustawy

zobowiązują instytucje sektora publicznego do zapewnienia dostępności przez stosowanie projektowania uniwersalnego przy wdrażaniu nowych rozwiązań lub stosowania racjonalnych usprawnień w usuwaniu istniejących barier. Minimalne wymagania obejmują zapewnienie w instytucjach publicznych przede wszystkim:

- dostępności architektonicznej – co oznacza, że zarówno, windy, schody, korytarze, ciągi piesze w budynku, jak i klatki schodowe powinny być wolne od barier i zapewniać możliwość poruszania się po nich wszystkim osobom mającym problem z poruszaniem się, w tym osobom na wózkach, osobom starszym, o kulach itp.
- dostępności cyfrowej – co oznacza, że z serwisów internetowych i aplikacji mobilnych mogą wygodnie korzystać osoby z różnymi niepełnosprawnościami np. wzroku, słuchu, ruchu, ale też z niepełnosprawnością intelektualną czy zaburzeniami poznawczymi.
- dostępności informacyjno-komunikacyjnej – co oznacza zapewnienie informacji na temat tego, jakie zadania wykonuje dany podmiot w postaci nagrania w polskim języku migowym dla osób głuchych, informacji w tekście łatwym do czytania (ETR) - m.in dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, czy pliku odczytywalnego maszynowo, dzięki któremu taką informację może udźwignąć osoba niewidoma. Dostępność w tym zakresie to także umożliwienie komunikacji z podmiotem w taki sposób, jaki jest dogodny dla osoby ze szczególnymi potrzebami np. poprzez SMS czy przy użyciu usługi tłumaczenia migowego online.

Za koordynację wdrażania ustawy odpowiedzialny jest minister ds. rozwoju regionalnego przy pomocy Rady Dostępności – organu opiniodawczo-doradczego w sprawach dostępności. Ponadto, każdy organ władzy publicznej (w tym administracji rządowej i samorządowej oraz kontroli państwowej i ochrony prawa), a także sądy i trybunały – wyznaczają co najmniej jedną osobę pełniącą funkcję koordynatora ds. dostępności.

2. Założenia ogólne programu

Głównym założeniem programu jest odpowiednie przygotowanie kadry dydaktycznej Politechniki Krakowskiej do realizowania programów kształcenia w taki sposób, by nie ograniczać dostępu do wiedzy i umiejętności osób z niepełnosprawnościami. Materiał zawarty w programie został tak dobrany, by umożliwić dydaktykom oswojenie się z ideą dostępności, poznanie podstawowych pojęć i obowiązków wynikających z ustawy, a także uwrażliwić na szczególne potrzeby różnych grup odbiorców, a w efekcie wyposażyć w wiedzę i umiejętności, które pozwolą włączyć odbiorców o szczególnych potrzebach w normalny tok kształcenia i profesjonalnie ich wspierać podczas zdobywania

wykształcenia. Oprócz zwiększenia u dydaktyków wiedzy i umiejętności z obszaru dostępności, edukacji włączającej oraz metodyki pracy z osobami z dysfunkcjami, dzięki programowi uda się także zwiększyć poziom świadomości wśród odbiorców pośrednich, czyli studentów. Przyszły inżynier, projektant, urbanista czy technolog powinien poznać potrzeby różnych użytkowników i umieć na nie odpowiadać, wykonując swoje obowiązki zawodowe. Bardziej świadomy w obszarze dostępności inżynier, to bardziej dostosowane do różnych szczególnych potrzeb produkty i usługi, co przekłada się na bardziej przyjazne i pozbawione barier funkcjonowanie w społeczeństwie osób z niepełnosprawnościami.

Tematyka programu koncentruje się wokół zagadnień związanych z dostępnością, jej rodzajami, działaniami, które niwelują bariery, metodyką pracy z osobami o szczególnych potrzebach, w tym na sposobach dostosowania materiałów edukacyjnych oraz treści programowych. Oprócz aspektów stricte metodycznych, sporo uwagi jest poświęcone uwrażliwianiu na niepełnosprawność, sposobom reagowania w sytuacjach edukacyjnych, ale też w sytuacjach współżycia studenckiego czy funkcjonowania na uczelni, a także oferowanym przez Politechnikę Krakowską formom wsparcia.

Program jest skierowany w szczególności do dydaktyków prowadzących zajęcia ze studentami z przedmiotów tj. pedagogika szkolnictwa wyższego, metodyka nauczania, podstawy dydaktyki, pedagogika ogólna itp.

W szczególności jest dedykowany nauczycielom akademickim, którzy przygotowują studentów, doktorantów, asystentów i praktyków do pracy dydaktycznej ze studentami, w tym dla pracowników prowadzących zajęcia w szkołach doktorskich lub na tzw. studiach/kursach przygotowania pedagogicznego. Bezpośrednimi odbiorcami programu mogą być studenci szkół doktorskich, słuchacze studiów przygotowania pedagogicznego a także wszyscy zainteresowani tematyką dostępności.

Program może także zostać wykorzystany przez dydaktyków różnych przedmiotów, w szczególności przez nauczycieli akademickich, którzy chcą poszerzyć swój warsztat metodyczny o zagadnienia związane z dostępnością edukacyjną i działaniami włączającymi. Z programu mogą również skorzystać inni pracownicy uczelni, którym leży na sercu idea dostępności i chcą ją realizować w swojej codziennej pracy np. obsługując studentów w dziekanatach lub innych jednostkach uczelni.

Program przede wszystkim stanowi uzupełnienie programu kształcenia w studium przygotowania dydaktycznego, ale jego tematyka oraz formuła modułowa sprawiają, że może być wdrażany nie tylko przez Centrum Pedagogiki i Psychologii PK, ale także przez

inne jednostki np. wydziały w ramach dodatkowych zajęć z przedmiotów humanistycznych, szkołę doktorską, Biuro Osób z Niepełnosprawnościami itd.

Wybrane efekty kształcenia:

1. Uczestnik zna podstawowe pojęcia związane z dostępnością, rozumie potrzeby i ograniczenia osób z różnymi dysfunkcjami, zapoznał się z podstawowymi zasadami edukacji włączającej i metodyką pracy z osobami z niepełnosprawnością, dowiedział się o formach wsparcia oferowanego studentom i zna podstawowe zasady zachowania w odniesieniu do osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności.
2. Uczestnik zajęć potrafi dostrzec bariery dostępności w otoczeniu oraz w swoim zachowaniu rozwinął umiejętność niwelowania barier dostępności w dostępie do edukacji, umie w praktyce zastosować zdobytą wiedzę dot. edukacji włączającej, dostępności i komunikacji z osobami z niepełnosprawnością, potrafi odpowiednio dostosować tryb pracy i materiały do indywidualnych potrzeb w zależności od rodzaju niepełnosprawności, potrafi adekwatnie zareagować podczas zajęć na konkretną potrzebę/ograniczenie.
3. Uczestnik uświadamia sobie potrzebę dostosowywania formy zajęć i zakresu do indywidualnych potrzeb odbiorców z niepełnosprawnościami, jest uwrażliwiony na ograniczenia osób z niepełnosprawnością, dostrzega bariery dostępności w otoczeniu i we własnym warsztacie metodycznym i stara się im skutecznie przeciwdziałać.

Sposób realizacji:

Program ma formułę modułową - każda jego część stanowi odrębną całość i może być realizowana rozłącznie i wybiórczo, w zależności od potrzeb. Zaleca się jednak zrealizowanie modułu 1 na początku – jako wprowadzenie w zagadnienie i uwrażliwienie na różnorodność potrzeb. Program ma formułę otwartą – celowo nie przygotowano prezentacji do zajęć, by dać prowadzącemu możliwość wyboru zakresu i treści do zajęć. Duża liczba materiałów źródłowych, publikacji i materiałów audiowizualnych pozwala na elastyczność w doborze treści i metod pracy z grupą. Dołączone scenariusze są tylko propozycją, jedną z wielu możliwych. Jakość i treść zajęć każdorazowo będzie zależała od pomysłowości, zaangażowania prowadzącego a także potrzeb i poziomu motywacji odbiorców.

Czas trwania zajęć:

12h lekcyjnych (6 razy po 1,5 h)

Zawartość programu:

- 1) Program (część teoretyczna)
- 2) Scenariusze zajęć (część praktyczna)
- 3) Materiały dodatkowe (słownik pojęć, publikacje, materiały audio-video, akty prawne itp.)

Program zawiera 6 obszarów tematycznych (każdy obszar zawiera opracowanie teoretyczne+ materiały praktyczne). Czas przeznaczony na jeden obszar to 2h lekcyjne (łącznie 12h zajęć):

Obszary tematyczne (moduły) są następujące:

- I. NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ - wprowadzenie
- II. DOSTĘPNOŚĆ – rodzaje, bariery i działania
- III. EDUKACJA WŁĄCZAJĄCA
- IV. PROWADZENIE ZAJĘĆ I WSKAZÓWKI DYDAKTYCZNE
- V. OFERTA PK dla OzN
- VI. SAVOIR- VIVRE

Metody dydaktyczne:

- pogadanka heurystyczna, burza mózgów, praca w parach, praca zespołowa, ćwiczenia praktyczne, dyskusja, prezentacja.

Środki dydaktyczne:

- tablica/ flipchart, pisaki, kreda, kartki papieru, pisaki/kredki/długopisy, materiały dla uczestników (ilustracje, zdjęcia, przedmioty) itp.

3. Cele programu

Celem głównym jest wsparcie nauczycieli akademickich Politechniki Krakowskiej w pracy dydaktycznej ze studentami z niepełnosprawnościami oraz sprawienie, by kształcenie w uczelni wyższej uczynić bardziej przystępne dla odbiorców o różnych dysfunkcjach czy szczególnych potrzebach.

Cel główny zostanie osiągnięty dzięki realizacji następujących celów szczegółowych tj.

- wzrost kompetencji kadr uczelni w zakresie wiedzy i umiejętności pedagogicznych i dydaktycznych z obszaru metodyki pracy z niepełnosprawnością,
- zwiększenie poziomu wykorzystania w procesie kształcenia metod i narzędzi zwiększających dostępność edukacji,
- wprowadzenie do dydaktyki akademickiej elementów edukacji włączającej,
- uwrażliwienie nauczycieli akademickich na specjalne potrzeby edukacyjne studentów z niepełnosprawnościami,
- upowszechnienie wiedzy o formach wsparcia dla OzN oferowanych przez PK,
- zwiększenie świadomości istnienia barier i ograniczeń dostępności,
- nabycie wiedzy o sposobach zapewniania dostępności,
- propagowanie podejścia włączającego osoby o specjalnych potrzebach w proces dydaktyczny oraz sprawne funkcjonowanie w życiu studenckim,
- tworzenie sieci kontaktów między pracownikami i inicjowanie wspólnych działań związanych z dostępnością kształcenia w PK.

4. Warunki i sposoby realizacji

Cele i treści określone w programie przewidziane są do realizacji:

- podczas zajęć dydaktycznych ze studentami prowadzonymi przez nauczycieli akademickich na wydziałach PK,
- podczas zajęć dydaktycznych ze studentami prowadzonymi przez nauczycieli akademickich w jednostkach pozawydziałowych PK
- podczas wszystkich innych form pracy ze studentami

Wskazówki dydaktyczne zapisane w programie są ukierunkowana na kształtowanie:

- proaktywne postawy nauczycieli akademickich wobec studentów z niepełnosprawnościami ze zwróceniem uwagi na zasady etyki akademickiej jako fundamentu wzajemnego i efektywnego funkcjonowania na uczelni,
- sprawczość studentów w tym także z niepełnosprawnościami, tj. przekonania, że są podmiotami własnych działań i są zdolni do wprowadzania zmian w swoim bliższym i dalszym otoczeniu,

Działania realizowane w ramach programu „Dydaktyka bez barier czyli 6 kroków do dostępnych zajęć” powinny wspierać eliminowanie stereotypów dotyczących ról społecznych i zawodowych studentów z niepełnosprawnościami.

W programie warto uwzględnić rolę doradztwa rówieśniczego - studenckiego w sposobie funkcjonowania studentów z niepełnosprawnościami. Nauczyciele zaangażowane w realizację zajęć dydaktycznych czy innych form pracy ze studentami powinni zwracać uwagę i umieć odnieść się do ambiwalentnej funkcji porad rówieśniczych, które mogą być:

- pozytywne – student uwzględnia w procesie decyzyjnym sugestię rówieśnika/ów, odnosząc ją do własnych zasobów i dotychczasowych planów (przewaga autonomii podmiotu nad aprobatą społeczną),
- negatywne – student decyduje się na dane rozwiązanie zaproponowane przez rówieśnika/ów tylko dlatego, że tak robią czy podpowiadają inni (przewaga aprobaty społecznej nad autonomią podmiotu).

5. Rekomendacje dotyczące obudowy dydaktycznej

Na potrzeby realizacji programu rekomendujemy korzystanie z materiałów zasobów dydaktycznych gromadzonych i aktualizowanych na stronach internetowych:

ZSN www.zsn.pk.edu.pl i **BON** bon.pk.edu.pl

Rekomendujemy przeprowadzanie wewnętrznej ewaluacji programu, która będzie planowana i realizowana w ramach tzw. ankietyzacji studenckiej. Efektem ewaluacji powinno być doskonalenie programu służące dostosowaniu go do potrzeb i możliwości studentów z niepełnosprawnościami, potrzeb w tym zakresie wydziału czy całej uczelni. Realizacja programu powinna być na bieżąco monitorowana przez BON. Proponowane techniki ewaluacji: metaplan, analiza dokumentacji, analiza wytworów studentów, analiza wyników obserwacji, wywiady z uczestnikami zajęć dydaktycznych, wywiady z nauczycielami.

6. Słownik pojęć

Dla użytkowników programu opracowany został słownik pojęć precyzujący wybrane słownictwo używane w programie i scenariuszach zajęć. Może on być także pomocny podczas tworzenia dodatkowych zasobów dla studentów z niepełnosprawnościami czy realizacji podobnych zajęć i projektów itp.

Słownik stanowi Załącznik 1 do programu.

7. Treści programowe

7.1 Wprowadzenie do problematyki niepełnosprawności

Nie istnieje jedna, powszechnie uznana i stosowana we wszystkich krajach definicja niepełnosprawności. Niepełnosprawność to pojęcie bardzo szerokie, mające wiele definicji, które są tworzone przez ustawodawców czy też naukowców, profesorów – wybitnych znawców tematu. Niepełnosprawnym można zostać z chwilą urodzenia lub na skutek niekorzystnych zdarzeń losowych bądź chorób. Niepełnosprawność dotyczyć może zarówno sfery psychicznej, intelektualnej, jak i motorycznej człowieka.

Niepełnosprawna w potocznym rozumieniu jest osoba niepotrafiąca w pełni korzystać ze swoich atrybutów fizycznych. Niepełnosprawność często ma wydźwięk negatywny. Ponadto stereotypowo, niepełnosprawni są kojarzeni z osobami przykutymi do wózków inwalidzkich, z dysfunkcjami typowo fizycznymi. W świetle Ustawy o Rehabilitacji Zawodowej i Społecznej oraz Zatrudnianiu Osób Niepełnosprawnych niepełnosprawnymi są osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności ogranicza zdolności do wykonywania pracy zawodowej. Zgodnie z art. 2 pkt 10 tej ustawy, niepełnosprawność oznacza trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy

Zgodnie z tym ujęciem niepełnosprawność oznacza niepełne zdrowie i zaburzone funkcjonowanie społeczne. Definicja WHO (Światowej Organizacji Zdrowia) określa niepełnosprawność jako każde ograniczenie bądź niemożność (wynikająca z niesprawności) prowadzenia aktywnego życia w sposób lub zakresie uznawanym za typowe dla człowieka.

Zgodnie z tym ujęciem zostało wprowadzone rozróżnienie na 3 poziomach w zależności od stanu zdrowia człowieka:

- **Niesprawność (impairment)** - każda utrata sprawności lub nieprawidłowość w budowie czy funkcjonowaniu organizmu pod względem psychologicznym, psychofizycznym lub anatomicznym;
- **Niepełnosprawność (disability)** - każde ograniczenie bądź niemożność (wynikające z niesprawności) prowadzenia aktywnego życia w sposób lub zakresie uznawanym za typowe dla człowieka;
- **Ograniczenia w pełnieniu ról społecznych (handicap)** - ułomność określonej osoby wynikająca z niesprawności lub niepełnosprawności, ograniczająca lub

uniemożliwiająca pełną realizację roli społecznej odpowiadającej wiekowi, płci oraz zgodnej ze społecznymi i kulturowymi uwarunkowaniami.

Literatura przedmiotu podaje następującą definicję osoby niepełnosprawnej: „niepełnosprawną jest osoba, której obniżona sprawność funkcjonalna (sensoryczna, fizyczna, psychiczna) trawle lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról właściwych dla płci wieku zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi”¹. w piśmiennictwie wyróżnia się trzy sfery niepełnosprawności: sensoryczna, fizyczna i psychiczna.

W literaturze przedmiotu wskazuje się dwa zasadnicze modele, w oparciu o które konstruowana jest często prawna definicja niepełnosprawności – model medyczny i model społeczny. Istotą modelu medycznego, zwanego też indywidualnym, jest założenie, że problemy, które napotyka osoba niepełnosprawna, są konsekwencją odstępstw jej parametrów zdrowotnych od normy klinicznej. W tym ujęciu niepełnosprawność jest pojmowana bardzo indywidualnie, dotyczy jednostki i opisywana przy użyciu terminów takich jak uszkodzenie, upośledzenie.

Model społeczny niepełnosprawności przenosi punkt ciężkości z uszkodzenia (uszczerbku) organizmu na ograniczenia w możliwościach pełnienia ról społecznych typowych dla wieku i norm kulturowych. Niepełnosprawność w świetle tego modelu nie jest deficytem, ale wyrazem różnorodności, natomiast przyczyny niepełnosprawności tkwią w mechanizmach funkcjonowania społeczeństwa, takich zwłaszcza jak: indywidualne uprzedzenia, segregacja, bariery architektoniczne czy transportowe.

Pojęcie niepełnosprawności występuje w aktach prawnych różnej rangi. Spośród dokumentów o charakterze ponadnarodowym należy wymienić m.in. *Konwencję ONZ z dnia 13 grudnia 2006 roku o prawach osób niepełnosprawnych*. Akt ten nie definiuje wprost pojęcia niepełnosprawności, natomiast do osób niepełnosprawnych zalicza te, które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną lub w zakresie zmysłów, co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym na zasadzie równości z innymi osobami. W Preambule tego dokumentu podkreślono, że niepełnosprawność jest pojęciem ewoluującym, natomiast jej źródłem są interakcje między osobami z dysfunkcjami a barierami wynikającymi z postaw ludzkich i środowiskowych,

¹ T. Majewski, W sprawie definicji osoby niepełnosprawnej, „Problemy Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej” nr 1 (139), s.34.

które utrudniają tym osobom pełny i skuteczny udział w życiu społeczeństwa, na zasadzie równości z innymi osobami. Takie podejście rozumienia niepełnosprawności zrywa z medycznym modelem niepełnosprawności, ujmując niepełnosprawność w kategorii reakcji doświadczanej ze strony społeczeństwa, nie zaś cechy indywidualnej. Odchodzi zatem znaczenie od indywidualnego modelu niepełnosprawności w stronę tego społecznego i przenieść na społeczeństwo odpowiedzialność za pełne włączanie tych osób do życia społecznego.²

Podobne podejście do niepełnosprawności przyświeca twórcom dokumentów tj. *Światowy Program Działań na rzecz Osób Niepełnosprawnych (The World Programme of Action for Disabled Persons)* oraz *Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych (The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities)*. Zapisy w tych dokumentach pokazują, że niepełnosprawność nie ogranicza się do konkretnej osoby, nie jest jednostkową i wyrwaną z kontekstu cechą, a problemem społecznym, który wynika z relacji jednostki z otoczeniem. Mówiąc o niepełnosprawności bierzemy wtedy pod uwagę relację między zdrowiem człowieka (uwzględniając jego wiek, płeć i wykształcenie), a kontekstem w którym funkcjonuje, czyli najczęściej społeczeństwem i środowiskiem, które go otacza.

Spółeczny kontekst tematyki niepełnosprawności został omówiony także w Międzynarodowej Klasyfikacji Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia (International Classification of Functioning, Disability and Health - ICF), przyjętej podczas Światowego Zgromadzenia na rzecz Zdrowia (World Health Assembly) w 2001 roku. Dokument ten podkreśla, że niepełnosprawność dotyczy całej ludzkości, nie można obarczać problemami związanymi z niepełnosprawnością mniejszości społecznych - każdy człowiek może doświadczyć pogorszenia stanu zdrowia i stać się osobą niepełnosprawną.

Rodzaje niepełnosprawności

1) Choroby neurologiczne, w tym neurodegeneracyjne

- Stwardnienie rozsiane (SM)
- Mózgowe porażenie dziecięce (MPD)
- Udar mózgu
- Epilepsja
- Choroba Alzheimera i demencje

² M. Paluszkiwicz, Prawne pojęcie niepełnosprawności [w:] *Studia Prawno-ekonomiczne*, t. XCV, 2015 s. 77–98

- Choroba Parkinsona
- 2) Niepełnosprawność ruchowa
 - Paraplegia i tetraplegia
 - Amputacje
 - Choroby reumatyczne
- 3) Niepełnosprawność intelektualna
 - Autyzm
 - Zespół Downa
- 4) Choroby układu oddechowego i krążenia
 - Choroby serca
 - Astma
- 5) Niepełnosprawność narządu wzroku i głuchoślepotą
- 6) Niepełnosprawność słuchu i/lub mowy
- 7) Schorzenia metaboliczne
 - Cukrzyca
 - Choroba Leśniowskiego-Crohna
- 8) Choroby układu moczowo-płciowego
- 9) Choroby rzadkie/genetyczne
- 10) Choroby psychiczne
- 11) Nowotwory
- 12) Otyłość

Szczegółowe informacje każdym typie niepełnosprawności można znaleźć na stronie na stronie: <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/203749>

Materiały dodatkowe do wykorzystania przez dydaktyka:

Poniżej przedstawiono kilka wybranych publikacji do wykorzystania dla samodzielnego poszerzenia wiedzy lub jako materiał do pracy na zajęciach.

- ICF. Międzynarodowa Klasyfikacja Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia, International classification of functioning, disability and health (ICF). Światowa Organizacja Zdrowia 2009
- K. Błęszyńska, Społeczna percepcja osób niepełnosprawnych // Psychologia Wychowawcza. – 1997, nr 5, s. 420–428

- K. Kurowski, Niepełnosprawność i osoba niepełnosprawna – od medycznego do społecznego modelu niepełnosprawności, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich” 2012, nr 10.
- A. Kuzior, Niepełnosprawność – wstęp do problematyki [w:] Etyka biznesu i zrównoważony rozwój. Interdyscyplinarne studia teoretyczno-empiryczne. Nr 4, 2019
- M. Paluszkievicz, Prawne pojęcie niepełnosprawności [w:] Studia Prawno-ekonomiczne, t. XCV, 2015 s. 77–98
- A. Sękowski, Postawy wobec osób niepełnosprawnych // Psychologia Wychowawcza. – 1999, nr 3, s. 237–246

Linki do dokumentów i stron poświęconych tematyce niepełnosprawności:

- <http://www.niepelnosprawni.pl/>
- <https://stopbarierom.pl/>
- <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971230776/U/D19970776Lj.pdf>
- <https://www.gov.pl/web/rodzina/konwencja-o-prawach-osob-niepelnosprawnych>

Linki do materiałów audiowizualnych:

<https://www.youtube.com/watch?v=90YGkSe-Cro>
<https://www.youtube.com/watch?v=3IOPqS5toIY>
<https://www.youtube.com/watch?v=9GhQoMF7wwc>
<https://www.youtube.com/watch?v=nH-piFW5tWc>

7.2 Dostępność i bariery dostępności – teoria i praktyka

Dostępność to właściwość środowiska w przestrzeni fizycznej, rzeczywistości cyfrowej, systemów informacyjno-komunikacyjnych, produktów, usług, która pozwala osobom z trudnościami funkcjonalnymi (fizycznymi, poznawczymi) na korzystanie z niego na zasadzie równości z innymi. Dostępność jest dla wielu osób warunkiem prowadzenia niezależnego życia i uczestnictwa w życiu społecznym, społeczności lokalnej, szkoły, uczelni czy miejsca pracy. Dostępność może być zapewniona głównie dzięki:

1. usuwaniu istniejących barier poprzez racjonalne usprawnienia, w tym technologiczne i architektoniczne,
2. zastosowaniu dla nowych inwestycji uniwersalnego projektowania, którego celem jest ułatwienie życia wszystkim członkom społeczeństwa, w tym osobom z niepełnosprawnościami.

Dostępność dotyczy wszystkich, ale praktycznie jej brak jest dostrzegany głównie przez pryzmat osób niepełnosprawnościami. Zauważamy ją w szczególności u:

- osób na wózkach inwalidzkich,
- poruszających się o kulach,
- o innej ograniczonej możliwości poruszania się,
- osób niewidomych i słabo widzących,
- osób głuchych i słabo słyszących,
- osób głuchoniewidomych,
- osób z niepełnosprawnościami psychicznymi i intelektualnymi,
- osób starszych i osłabionych chorobami,
- kobiet w ciąży,
- osób z małymi dziećmi, w tym z wózkami dziecięcymi,
- osób mających trudności w komunikowaniu się z otoczeniem (także z rozumieniem języka pisanego albo mówionego),
- osób o nietypowym wzroście (w tym również dzieci),
- osób z ciężkim lub nieporęcznym bagażem, towarem.

Dostęp do przestrzeni publicznej stanowi gwarancję korzystania z pełni praw obywatelskich każdej osoby z niepełnosprawnością. Pojęcie dostępności w odniesieniu do osób z niepełnosprawnościami należy rozumieć bardzo szeroko. Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. 2019 poz. 1696) reguluje zasady działania i uwarunkowania prawne w zakresie dostępności. Określa środki służące zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami oraz obowiązki podmiotów publicznych w tym zakresie.

Polska ratyfikując Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych³, uznała prawo osób z niepełnosprawnościami do edukacji i zobowiązała się zapewnić system umożliwiający włączenie na wszystkich poziomach kształcenia, bez dyskryminacji i na zasadzie równości z innymi. Warunki kształcenia uczniów i studentów z niepełnosprawnościami zmieniają się na lepsze. Tempo zmian jest jednak jako niewystarczające. Sytuacja jest szczególnie trudna w mniejszych miastach i na obszarach wiejskich, gdzie nakłady na edukację dzieci z niepełnosprawnościami są znacznie niższe. Dlatego system oświaty i edukacji wyższej pełni zasadniczą rolę w procesie aktywizacji społecznej uczniów i studentów z niepełnosprawnościami oraz przygotowania do podjęcia w przyszłości zatrudnienia

³ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, z dnia 12 grudnia 2006 roku (Dz.U 2012 poz.1169)

i prowadzenia normalnego życia osobistego i społecznego. Niezmiernie istotne jest, aby – mimo różnego rodzaju ograniczeń funkcjonalnych – osoby z niepełnosprawnościami miały szansę na rozwój swojego potencjału, aktywność i uczestnictwo w edukacji razem z osobami sprawnymi, jak i możliwości do kontynuowania nauki na kolejnych poziomach edukacji oraz korzystania z możliwości uczenia się przez całe życie. Poziom wykształcenia osób z niepełnosprawnościami przekłada się na aktywność zawodową tej grupy społecznej. Im wyższy poziom wykształcenia, tym wyższy poziom aktywności zawodowej. W celu aktywizacji osób z niepełnosprawnościami należy zadbać o realizację zaleceń z orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego uczniów i studentów na każdym etapie edukacyjnych wraz ze szczególnym uwzględnieniem indywidualizacji toku edukacji. Spójność i kompatybilność oddziaływań mających na celu dostosowanie edukacyjne dla osób z niepełnosprawnościami usprawni zdobywanie wykształcenia i kwalifikacji zgodnych z jej możliwościami i potrzebami.

W przypadku edukacji akademickiej studenci z niepełnosprawnościami są kształceni przez tych samych wykładowców, na tych samych uczelniach i wspólnych zajęciach z ich pełnosprawnymi rówieśnikami. Dla utrzymania pozytywnego trendu i stworzenia studentom z niepełnosprawnościami prawdziwie równych szans konieczne jest stworzenie warunków architektonicznych, komunikacyjnych, ale także pokonywanie barier o charakterze mentalnym w społeczności akademickiej.

Zobowiązania uczelni wyższych w podstawowych wymiarach zapewniania dostępności dotyczą następujących jej rodzajów:

1. Dostępność architektoniczna

Uczelnia powinna zapewnić:

- wolne od barier poziome i pionowe przestrzenie komunikacyjne budynków, najlepiej poprzez windy, podnośniki, platformy, podjazdy i odpowiednio szerokie drzwi,
- dostęp do wszystkich pomieszczeń, z wyłączeniem pomieszczeń technicznych w budynku,
- informację na temat rozkładu pomieszczeń w budynku, co najmniej w sposób wizualny i dotykowy np. (tyflomapa, informacja w Brajlu) lub głosowy (infokiosk) i pomoc przeszkolonych pracowników,
- dostęp do wnętrza budynku osobie korzystającej z psa asystującego,

- na wypadek sytuacji kryzysowej możliwość ewakuacji lub uratowania w inny sposób osób niepełnosprawnych (m.in. poprzez odpowiednie procedury i sprzęt, sygnalizację zagrożenia).

2. Dostępność cyfrowa

Na uczelni należy przestrzegać ustawy z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych. Oznacza to, że strona internetowa podmiotu musi być zgodna ze Standardem WCAG 2.1 (ang. Web Content Accessibility Guidelines). Należy na tej stronie umieścić m.in.:

- dane teleadresowe podmiotu i linku do strony podmiotowej w Biuletynie Informacji Publicznej oraz deklarację dostępności,
- narzędzia kontaktowe (np. formularzy, wideo tłumacza języka migowego itp.),
- zapewnić odpowiednią nawigację po stronie, zapewnić dostępność umieszczanych na stronie multimediów (np. muszą zawierać napisy),
- informacje dotyczące postępowania w sytuacji kryzysowej,

3. Dostępność komunikacyjno-informacyjna

Na uczelni należy zapewnić:

- obsługę studentów z wykorzystaniem poczty elektronicznej, SMS, MMS, strony internetowej, lub przez wykorzystanie zdalnego dostępu online do usługi tłumacza Polskiego Języka Migowego online,
- instalację urządzeń lub innych środków technicznych do obsługi studentów słabosłyszących, w szczególności pętli indukcyjnych, systemów FM lub urządzeń opartych o inne technologie, których celem jest wspomaganie słyszenia,
- na stronie internetowej uczelni powinny być informacje o zakresie jej działalności w postaci elektronicznego pliku zawierającego tekst odczytywalny maszynowo, nagrania treści w polskim języku migowym oraz informacji w tekście łatwym do czytania (ETR),

Student ze szczególnymi potrzebami lub jego przedstawiciel ustawowy, po wykazaniu stanu faktycznego, ma prawo wystąpić z wnioskiem o zapewnienie dostępności architektonicznej, cyfrowej lub informacyjno-komunikacyjnej do władz uczelni.

W dostępie do edukacji wyższej nie chodzi tylko o dostępność architektoniczną budynków. Dostępność to także zapewnienie dostępnego dla studentów z niepełnosprawnościami wyposażenia, transportu, podręczników, treści i materiałów dydaktycznych. Wymaga to również dostosowania metod pracy w zróżnicowanych grupach, na przykład poprzez

dostosowanie sposobu przekazywania informacji przez nauczyciela, różne formy wykazania się wiedzą i umiejętnościami przez studentów uwzględniające ich indywidualne potrzeby i możliwości. Czasem wymaga to zmiany w sposobie zarządzania i organizacji wydziału czy innej jednostki uczelnianej – na przykład dostępność sekretariatu, dziekanatu uczelni, wykładów on-line, systemów informatycznych. Powszechna, równa dostępność do edukacji to nie tylko dostępność do budynków uczelni na stacjonarnych zajęciach, ale także dostęp w każdym czasie do multimedialnych narzędzi i treści edukacyjnych – równoważnych tym tradycyjnym, analogowym - poprzez platformy i systemy internetowe. Konieczne jest zatem zapewnienie, że wszystkie rozwiązania informatyczne stosowane na uczelni będą dostępne, czyli zgodne z potrzebami funkcjonalnymi studentów o ograniczonej percepcji. Dostępna edukacja to także wprowadzenie idei dostępności do treści nauczania (sylabusów, programów studiów). Przyszły inżynier, projektant, urbanista, czy technolog powinien poznać potrzeby różnych użytkowników i umieć na nie odpowiadać. Kluczowym elementem w tworzeniu włączającej edukacji są nauczyciele akademicy. Konieczne jest więc odpowiednie przygotowanie nauczycieli oraz innych pracowników uczelni oraz stworzenie odpowiadającego na potrzeby edukacji włączającej systemu ich wspomagania tak, aby umożliwić efektywne kształcenie dla wszystkich.

Aby umożliwić studentom niepełnosprawnym samodzielne funkcjonowanie i pełny udział we wszystkich sferach życia akademickiego, Politechnika Krakowska podejmuje odpowiednie środki w celu zapewnienia wszystkim studentom na zasadzie równości, prawo dostępu do pełnej oferty edukacyjnej uczelni. W celu realizacji tego prawa bez dyskryminacji i na zasadach równych szans PK zapewnia włączający system kształcenia umożliwiający integrację na wszystkich rodzajach studiów zmierzający do:

- pełnego rozwoju potencjału studenta oraz poczucia godności i własnej wartości, a także wzmocnienia poszanowania praw człowieka, podstawowych wolności i różnorodności ludzkiej,
- rozwijania przez studentów niepełnosprawnych ich osobowości, talentów i kreatywności, a także zdolności umysłowych i fizycznych, przy pełnym wykorzystaniu ich możliwości,
- umożliwienia studentom niepełnosprawnym efektywnego udziału w różnorodnych formach życia studenckiego,

W realizację wyżej wymienionych zadań włączeni są: 1) Biuro ds. Osób z Niepełnosprawnościami PK, 2) Pełnomocnik Rektora PK ds. Osób z Niepełnosprawnościami oraz 3) Zrzeszenie Studentów z Niepełnosprawnościami PK.

Jest to zgodne z art. 9 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, konieczne jest „zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami, na zasadzie równości z innymi osobami, dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych a także do innych urządzeń i usług, powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich”.⁴

7.3 Edukacja włączająca

Edukacja włączająca rozumiana jest jako świadome podejście w procesie kształcenia i wychowania, którego celem jest zwiększanie szans edukacyjnych wszystkich osób uczących się poprzez zapewnianie im warunków do rozwijania indywidualnego potencjału, tak by w przyszłości umożliwić im pełnię rozwoju osobistego na miarę swoich możliwości oraz pełne włączenie w życie społeczne i zawodowe.

Edukacja włączająca jest obecnie wiodącym kierunkiem polityki edukacyjnej państw europejskich. Dokumentem programowym prezentującym założenia edukacji włączającej jest Deklaracja z Salamanki z 1994 r. Podążając za ogólnościowym trendem, również Polska jest sygnatariuszem międzynarodowych deklaracji mających na celu wdrożenie edukacji włączającej. Edukacja włączająca stanowi sposób organizacji edukacji uwzględniający różnorodność uczniów wynikającą z niepełnosprawności, z jednoczesnym dostosowaniem systemu szkolnego do indywidualnego tempa nauki, uzdolnień, trudności każdego ucznia. Edukacja włączająca, wykluczając potrzebę segregacji uczniów, stanowi alternatywę dla integracji ucznia w środowisku szkolnym, która zakłada dostosowanie ucznia do realiów systemu edukacji.⁵

Jednym z priorytetowych zadań edukacji włączającej jest przygotowanie kadr do jej wdrażania:

⁴ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, z dnia 12 grudnia 2006 roku (Dz.U 2012 poz.1169)

⁵ Al.-Khamisy D., Edukacja włączająca edukacją dialogu. W poszukiwaniu modelu edukacji dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, Wyd. APS, Warszawa 2013, s. 36-46

- zwiększenie kompetencji, umiejętności i zmiana postaw kadry zarządzającej, nauczycieli, specjalistów i innych pracowników systemu oświaty i edukacji wyższej wobec zróżnicowania potrzeb edukacyjnych uczniów i studentów,
- przygotowanie materiałów metodycznych oraz przeprowadzenie szkoleń dla nauczycieli i specjalistów, pracowników placówek doskonalenia nauczycieli, personelu pomocniczego, kadry zarządzającej oraz pracowników nadzoru pedagogicznego prowadzących między innymi do refleksji nad dotychczasowym sposobem postrzegania zróżnicowanych potrzeb, w tym niepełnosprawności oraz strategii podejmowanych działań na rzecz zwiększania szans edukacyjnych uczniów i studentów z różnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym uwarunkowanymi niepełnosprawnością,
- szkolenia dla nauczycieli i specjalistów powinny obejmować m.in. tematykę projektowania uniwersalnego oraz skutecznych metod pracy z grupą uczniów i studentów zróżnicowaną pod względem potrzeb rozwojowych i edukacyjnych,
- przygotowanie kadr poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego do skutecznego wspierania dzieci, uczniów, studentów, rodziców i nauczycieli w edukacji włączającej,
- zbudowanie nowoczesnego, skutecznego modelu doskonalenia zawodowego nauczycieli oraz specjalistycznych kadr w systemie oświaty i szkolnictwa wyższego, odpowiadającego na potrzeby edukacji włączającej,
- opracowanie standardów kształcenia przyszłych nauczycieli, tak by w programach kształcenia podstawowego (kierunkowego) uwzględnione były moduły lub treści programowe z zakresu problematyki koncentrującej się na szeroko rozumianym zagadnieniu edukacji włączającej oraz działania wspierające uczelnie w ich realizacji.

Edukacja ta stawia sobie za cel wyposażenie studentów w kompetencje niezbędne do stworzenia w przyszłości włączającego społeczeństwa, czyli społeczeństwa, w którym osoby niezależnie od różnic m.in. w stanie zdrowia, sprawności, pochodzeniu, wyznaniu są pełnoprawnymi członkami społeczności, a ich różnorodność postrzegana jest jako cenny zasób rozwoju społecznego i cywilizacyjnego. To systemowe, wielowymiarowe i wielokierunkowe myślenie o kształceniu nastawione jest na dostosowanie wymagań edukacyjnych, warunków nauki i organizacji dydaktyki do potrzeb i możliwości każdego studenta, jako pełnoprawnego uczestnika procesu kształcenia.

Politechnika Krakowska jest uczelnią ogólnodostępną czyli dostępną dla każdego studenta, otwartą na jego potrzeby i możliwości, realizującą założenia edukacji włączającej. PK

zapewnia każdemu studentowi dogodne warunki do rozwoju i pełnego uczestnictwa w procesie kształcenia i wychowania oraz uczestnictwa w życiu społecznym uczelni.

7.4 Prowadzenie zajęć i wskazówki dydaktyczne

Celem operacyjnym programu są działania podnoszące kompetencje dydaktyczne kadr uczelni w zakresie innowacyjnych umiejętności pedagogicznych i dydaktycznych oraz ich wykorzystania w procesie kształcenia i prowadzenia dydaktyki akademickiej w oparciu o ideę edukacji włączającej.

Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich na posiedzeniu 2 czerwca 2016 r. przyjęła zasady wsparcia edukacyjnego. Uznano je za właściwe i pomocne w wyrównywaniu szans edukacyjnych studentów z niepełnosprawnościami w dostępie do kształcenia w szkołach wyższych.

Tabela 1 Zasady wsparcia edukacyjnego

Zasada	Treść
Indywidualizacja	Adaptacje procesu studiowania osoby niepełnosprawnej zawsze przygotowywane są w odpowiedzi na jej indywidualne potrzeby edukacyjne wynikające ze specyfiki stanu zdrowia w danym momencie oraz specyfiki danego kursu, w tym warunków, w jakich się on odbywa
Podmiotowość	Uwzględnianie autonomii osoby niepełnosprawnej i prawa do decydowania o sobie
Rozwijanie potencjału	Oznacza dobór takich metod i środków, które pozwalałyby studentowi/doktorantowi nabywać wiedzę i rozwijać praktyczne umiejętności
Racjonalność dostosowania	To oznacza proponowanie adaptacji racjonalnych ekonomicznie, skutecznie wyrównujących szanse osoby niepełnosprawnej oraz gwarantujących zachowanie standardu akademickiego
Utrzymanie standardu akademickiego	Przygotowanie adaptacji studiów przy jednoczesnym utrzymaniu kryteriów merytorycznych obowiązujących wszystkich studentów danego kierunku/specjalności, doktorantów
Adaptacje najbliższe standardowemu przebiegowi zajęć	To znaczy takie, które nie mają charakteru przywilejów dla osoby niepełnosprawnej, ale w sposób racjonalny wyrównałyby jej szanse w dostępie do oferty kształcenia uznanej za optymalną na danym kierunku
Równe prawa i obowiązki	Czyli dbałość nie tylko o realizowanie równych praw dla osób niepełnosprawnych, ale również (dzięki zapewnieniu tych praw) egzekwowanie wypełniania obowiązków studenckich na takim samym poziomie, jak w przypadku studentów/doktorantów bez niepełnosprawności

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wsparcie edukacyjne na UJ. Materiały dla studentów i doktorantów, Kraków 2017, www.don.uj.edu.pl [data dostępu: 20.09.2021]

W świecie współczesnym praktycznie w każdej dziedzinie życia obserwujemy nieodwracalne zjawisko włączania osób z niepełnosprawnościami w nurt normalnych zajęć i obowiązków. Państwo i jego instytucje stają się coraz bardziej otwarte i nikt już nie neguje prawa tych osób do samostanowienia i niezależnego życia. Jest to proces, który wymaga ciągłej przemiany świadomości ludzkiej i edukacja jest dobrym początkiem zmiany w myśleniu, nastawieniu i postawach. Dlatego obecnie każdemu pedagogowi i dydaktykowi niezbędna jest wiedza z zakresu pracy z osobami z niepełnosprawnościami, które spotyka w swojej praktyce pedagogicznej. Konieczna jest zatem wiedza z zakresu pedagogiki specjalnej jako podbudowa do dydaktyki z osobami z niepełnosprawnościami. Wśród nauk pedagogicznych pedagogika specjalna posiada ugruntowaną pozycję i niekwestionowany dorobek badawczy i dydaktyczny. Określana jest jako subdyscyplina, dział pedagogiki zajmująca się teorią oraz praktyką kształcenia i wychowania osób z odchyleniami od normy czyli z niepełnosprawnościami.⁶ W zależności od rodzaju braków rozwojowych wyróżnia się jej kilka działów:

1. logopedię (pedagogika osób z zaburzeniami mowy),
2. oligofrenopedagogikę (pedagogika osób z upośledzeniem umysłowym),
3. surdopedagogikę (pedagogika osób niesłyszących lub słabo słyszących),
4. tyflop pedagogikę (pedagogika osób niewidomych i słabo widzących),
5. pedagogikę osób ze sprzężonymi upośledzeniami,
6. pedagogikę osób przewlekłe chorych,
7. pedagogikę osób niesprawnych ruchowo,
8. pedagogikę osób z autyzmem i zespołami psychozopodobnymi,
9. pedagogikę osób z trudnościami w uczeniu się,
10. pedagogikę osób zdolnych i uzdolnionych,
11. surdotyflop pedagogikę (pedagogika osób głuchoniewidomych),
12. pedagogikę resocjalizacyjną (pedagogika osób niedostosowanych społecznie).⁷

W kontekście celu operacyjnego programu pedagogika specjalna jest nauką zajmującą się wychowaniem i kształceniem dzieci, młodzieży i osób dorosłych posiadających specjalne potrzeby edukacyjne, których zaspokojenie uzasadnione jest równymi prawami tych osób do edukacji i rehabilitacji. Pedagogika specjalna ściśle współpracuje z naukami medycznymi i korzysta z ich dorobku, ponieważ przygotowuje osoby z niepełnosprawnościami do normalnego funkcjonowania w życiu rodzinnym, społecznym i zawodowym. Do głównych

⁶ Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny, Wyd. ŻAK, Warszawa 2004, s. 303

⁷ Zawiaślak A. Wybrane zagadnienia pedagogiki specjalnej, Wyd. IMPULS, Kraków, 2009, s. 42-57

przedstawicieli tej subdyscypliny pedagogicznej należą: Maria Grzegorzewska, Janina Doroszevska, Zofia Sękowska, Aleksander Hulek.⁸

Pedagogika specjalna jako nauka stosowana zajmuje się nie tylko teorią ale i praktyką, która wyraża się w wychowaniu i kształceniu specjalnym. Kształcenie specjalne nazywane edukacją specjalną jest elastycznym programem, systemem metod i technik stosowanych wobec osób, które mają różnego rodzaju problemy i trudności w nauce wynikające z czynników wewnętrznych lub zewnętrznych bądź spowodowane wewnętrznymi zaburzeniami fizycznymi lub psychicznymi. Obecnie edukacja specjalna staje się bardziej zwykłą, powszechną edukacją z zachowaniem dobrze rozumianej elastyczności organizacyjnej, programowej i metodycznej niż ze specjalnym traktowaniem samej jednostki. Z kształceniem specjalnym ściśle łączy się pojęcie „specjalne potrzeby edukacyjne”, które wiąże się z patrzyeniem na niepełnosprawność, nie jako cechę charakterystyczną jednostki ale na relację między nią a wymaganiami otoczenia, w którym żyje. Zatem jednostka ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi to ta, u której stwierdza się objawy utrudniające lub uniemożliwiające funkcjonowanie:

1. ruchowe, sensoryczne lub poznawcze,
2. w zakresie komunikacji,
3. emocjonalno-społeczne lub psychiczne, wpływających na jakość życia i pełnienie ról społecznych teraz lub w przyszłości.
4. zdiagnozowane dysfunkcje i dysharmonie,
5. inne niesprawności mogące mieć negatywny wpływ na dalszy rozwój.⁹

W warunkach uczelni wyższej osoby ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi to są studenci, których potrzeby indywidualne wymagają dostosowania warunków architektonicznych, organizacyjnych, programowych i dydaktycznych do indywidualnych cech rozwoju i możliwości edukacyjnych. Jeżeli chodzi o potrzeby to wskazuje się dwie grupy: 1) techniczne i 2) psychospołeczne. Techniczne dotyczą infrastruktury uczelni, w której odbywa się kształcenie, co wymaga zarówno dostępności budynków i sal dydaktycznych, jak i zapewnienia możliwości korzystania z innych niż typowo stosowane metody kształcenia i środki dydaktyczne. Potrzeby psychospołeczne z kolei, odnoszą się raczej już do samego procesu

⁸ Nowacki T., Korabiowska-Nowacka K., Baraniak B., Nowy słownik pedagogiki pracy, Wyd. WSP TWP, Warszawa 2000, s. 182

⁹ Krakowiak K., Diagnoza specjalnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży, ORE, Warszawa 2017, s. 13

dydaktycznego, przebiegu zajęć edukacyjnych, relacji z nauczycielem akademickim, wymagań edukacyjnych czy potrzeb korzystania ze wsparcia drugiej osoby np. asystenta.

Uczelnie winny dążyć do tego, aby każdy student miał jednakowe szanse i nie był ograniczany w możliwości pełnego uczestniczenia w życiu społeczności akademickiej z powodu niepełnosprawności lub trudności w uczeniu się będących wynikiem różnych trudnych sytuacji życiowych, niezdolności do pełnego udziału w zajęciach spowodowanej nagłą chorobą lub utratą sprawności na skutek nieszczęśliwego wypadku czy różnego rodzaju sytuacji związanych z okresowymi kryzysami życiowymi.

Jakie zatem w tym kontekście są zadania dla dydaktyki szkoły wyższej?

Współczesna dydaktyka akademicka rozwija się na bazie wieloparadygmatyczności i dlatego Anna Sajdak wymienia cztery podstawowe paradygmaty dydaktyki szkoły wyższej:

1. paradygmat behawiorystyczny – zakłada, że u podstaw budowania wiedzy o świecie i procesach uczenia się leży teza o ontologicznej zgodności rzeczywistości społecznej i świata fizycznego. Jest traktowany jako paradygmat nauczania instrumentalnego, kierowanego, dyrektywnego, wzbogaconego o cały repertuar behawioralnej manipulacji ludzkim zachowaniem. Proces akademickiego kształcenia jest sprowadzany do technologii kształcenia, łądzącej kategoriami szybkości i efektywności. Wiedza ma status bytu obiektywnego, przekazywanego podczas tradycyjnie prowadzonych wykładów. Dobrze nauczać oznacza mniej więcej dysponować skutecznymi i efektywnymi sposobami działania dydaktycznego, zgodnymi z określonymi wzorcami, a wierność ich stosowania jest gwarantem osiągnięcia założonego celu. Wydaje się zatem, że paradygmat behawiorystyczny nie powinien dotyczyć całej przestrzeni procesu kształcenia studentów,
2. paradygmat humanistyczny – kształcenie w tej perspektywie jest empatycznym, facylitacyjnym wspieraniem procesu uczenia się drugiej osoby. Proces nauczania–uczenia się opisywany jest w kategoriach wspomagania rozwoju, stwarzania sytuacji edukacyjnych ułatwiających rozpoznanie i rozwój potencjału osoby uczącej się. Jednak im bardziej edukacja akademicka zaczyna być spersonalizowana czyli wtedy kiedy myślimy o własnym rozwoju w zakresie budowania kompetencji dydaktycznych, tym chętniej sięgamy do ścieżek wypracowanych w paradygmacie humanistycznym. Istotne wydaje się tu wsparcie rozwoju nauczyciela akademickiego poprzez tutoring akademicki i coaching,

3. paradygmat konstruktywistyczny – konstruktywizm wciąż ewoluuje, jednak wszystkie nurty łączy wspólna teza mówiąca o tym, iż wiedza jest umysłową reprezentacją świata, jest aktywnie konstruowana przez podmiot uczący się, jest osadzona kulturowo i społecznie, jest strukturą dynamiczną oraz ma wymiar antropologiczny. Uczenie się, czyli studiowanie, jest zatem aktywną zmianą we wzorcach myślenia, która zachodzi wskutek interakcji człowieka z doświadczanym światem. Uczenie się najlepiej zachodzi w sytuacjach zmagania się z konfliktem poznawczym, wymaga zatem umożliwienia studentowi wypróbowywania różnych strategii samodzielnego dochodzenia do wiedzy,
4. paradygmat krytyczno-emancypacyjny – w szkolnictwie wyższym jest prawie nieobecny. W paradygmacie tym perspektywa krytyczna zbiega się z emancypacyjną w budowaniu celów edukacji dążącej do wspierania zdolności do dekonstruowania rzeczywistości oraz emancypowania się jako krytycznej reakcji na dostrzeżoną opresję i zniewolenie. Edukacja traktowana jest zarówno jako potencjalne źródło kolonizacji umysłu, utrwalania struktury społecznej, jak i nadzieja na zmianę, szansa na wyzwolenie się.¹⁰

Jak zatem ocenić i wykorzystać wieloparadygmatyczność dydaktyki akademickiej w perspektywie pracy ze studentem z niepełnosprawnością?

Możliwość różnorodnego podejścia pozwala na:

- konstruowanie indywidualnych rozwiązań w poszczególnych obszarach kształcenia,
- budowanie zróżnicowanych punktów widzenia ze względu na specyfikę i rodzaj celów kształcenia,
- projektowanie sytuacji dydaktycznych oraz indywidualnych relacji ze studentami ze względu na różnorodność zadań podejmowanych przez nauczyciela akademickiego.

Wieloparadygmatyczność dydaktyki akademickiej jest szansą dla nauczyciela nie tylko do tworzenia różnorodnych, komplementarnych programów ukierunkowanych na różne obszary kompetencji studenta ale także do budowania indywidualnego modelu i podejścia do pracy ze studentem z niepełnosprawnościami oraz inspiracją do rozwoju własnego warsztatu dydaktycznego.

Jakie są potrzeby i oczekiwania studentów z niepełnosprawnościami wobec uczelni czy dydaktyki akademickiej? W rzeczywistości akademickiej student niepełnosprawny nie jest

¹⁰ Sajdak-Burska A., Paradygmaty dydaktyki akademickiej – analiza wybranych podejść, Roczniki Pedagogiczne KUL, nr 2, t.10 (46) Lublin 2018, s. 23-25

czymś niespotykanym czy wyjątkowym. Jak wynika z badań GUS w roku 2018 na polskich uczelniach kształciło się 22 046 studentów, w tym 13 766 na studiach stacjonarnych i 8280 na niestacjonarnych. W licznie 22 046 studentów było 12 986 kobiet, niesłyszących i słabosłyszących było 1568, niewidzących i słabowidzących 1886 a z dysfunkcją ruchu chodzących 5855 i niechodzących 684. Studentów z innymi rodzajami niesprawności było 12 053.¹¹ Zatem na co powinni zwracać uwagę nauczyciele akademicy w pracy dydaktycznej i naukowej ze studentami z niepełnosprawnościami?

Tabela 2 Subdyscypliny pedagogiki specjalnej z uwzględnieniem rodzaju działalności wychowawczej i wskazówek dydaktycznych dla nauczycieli akademickich

L.p.	Rodzaj działalności wychowawczej	Dział/subdyscyplina	Wskazówki metodyczne i dydaktyczne
1.	Kompensacja	Oligofrenopedagogika (pedagogika osób z upośledzeniem umysłowym)	1. Świadomość pracy ze studentem z niepełnosprawnością umysłową, 2. Zdefiniowanie i rozróżnienie stopnia upośledzenia, 3. Umożliwienie rozwoju do szczytu indywidualnych możliwości, 4. Stworzenie warunków adaptacji społecznej grupy, 5. Zmiany w trybie zdawania egzaminów i uzyskiwania zaliczeń czy zmiany organizacji sesji egzaminacyjnej, 6. Możliwość zwiększenia dopuszczalnej absencji, 7. Możliwość indywidualnego trybu i warunków odbywania zajęć z uwzględnieniem dodatkowych zajęć i konsultacji, 8. Wskazówki do usamodzielnienia i przygotowania zawodowego,
		Surdopedagogika (pedagogika osób niesłyszących lub słabo słyszących)	1. Nawiązanie współpracy z tłumaczem języka migowego, 2. Pomoc w przygotowaniu do samodzielnego funkcjonowania na PK, 3. Umożliwianie korzystania z oprogramowania i aparatury specjalistycznej dla studentów z wadą słuchu, 4. Zastosowanie odpowiednich metod i środków dydaktycznych podczas zajęć,

¹¹ Szkoły wyższe i ich finansowanie w 2018 roku, GUS, Warszawa – Gdańsk 2019, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/> [data dostępu: 06.10.2021]

			9. Możliwość przygotowania materiałów w alternatywnych formach zapisu, Zmiany w trybie zdawania egzaminów i uzyskiwania zaliczeń czy zmiany organizacji sesji egzaminacyjnej, 10. Możliwość korzystania z pomocy osób trzecich, dodatkowych godzin zajęć i konsultacji z zajęć sprawiających trudności w konkretnych przedmiotach, 5. Wskazówki do usamodzielnienia i przygotowania zawodowego,
		Tyflopedagogika (pedagogika osób niewidomych i słabo widzących)	1. W zależności od stopnia niepełnosprawności pomoc w przygotowaniu do samodzielnego funkcjonowania na PK, 2. Rozwój motywacji do nauki, 3. Możliwość przygotowania materiałów w alternatywnych formach zapisu, 11. Umożliwianie korzystania z oprogramowania i aparatury specjalistycznej dla studentów z wadą wzroku, Możliwość korzystania z pomocy osób trzecich, dodatkowych godzin zajęć i konsultacji z zajęć sprawiających trudności w konkretnych przedmiotach, 4. Zmiany w trybie zdawania egzaminów i uzyskiwania zaliczeń czy zmiany organizacji sesji egzaminacyjnej, 5. Wskazówki do usamodzielnienia i przygotowania zawodowego,
		Surdotyflopedagogika (pedagogika osób głuchoniewidomych)	1. Pomoc w stworzeniu na uczelni i na zajęciach dydaktycznych odpowiednich warunków do samodzielnego funkcjonowania, 2. Pomoc w uzyskaniu możliwie najlepszego rozwoju psychofizycznego i społecznego, 3. Pomoc w formach komunikowania się z innymi, 4. Możliwość przygotowania materiałów w alternatywnych formach zapisu, 5. Możliwość korzystania z pomocy osób trzecich, dodatkowych godzin zajęć i konsultacji z zajęć sprawiających trudności w konkretnych przedmiotach, 6. Zmiany w trybie zdawania egzaminów i uzyskiwania zaliczeń czy

			zmiany organizacji sesji egzaminacyjnej, 7. Wskazówki do usamodzielnienia i przygotowania zawodowego,
		Pedagogika osób ze sprzężonymi upośledzeniami	1. Pomoc w formach komunikowania się z innymi, 2. Możliwość przygotowania materiałów w alternatywnych formach zapisu, 3. Zmiany w trybie zdawania egzaminów i uzyskiwania zaliczeń czy zmiany organizacji sesji egzaminacyjnej, 4. Możliwość korzystania z pomocy osób trzecich, dodatkowych godzin zajęć i konsultacji z zajęć sprawiających trudności w konkretnych przedmiotach, 5. Możliwość zwiększenia dopuszczalnej absencji, 6. Możliwość indywidualnego trybu i warunków odbywania zajęć z uwzględnieniem dodatkowych zajęć i konsultacji, 7. Wskazówki do usamodzielnienia i przygotowania zawodowego,
2.	Leczenie	Pedagogika osób przewlekle chorych	1. Zastosowanie odpowiednich metod i środków dydaktycznych podczas zajęć, również jako czynnika terapeutycznego, 2. Określenie i dostosowanie zadań edukacyjnych do możliwości wysiłkowych studenta, 3. Pomoc w integracji z grupą, 4. Zmiany w trybie zdawania egzaminów i uzyskiwania zaliczeń czy zmiany organizacji sesji egzaminacyjnej, 5. Możliwość zwiększenia dopuszczalnej absencji, 6. Możliwość korzystania z pomocy osób trzecich, dodatkowych godzin zajęć i konsultacji z zajęć sprawiających trudności w konkretnych przedmiotach, 7. Możliwość indywidualnego trybu i warunków odbywania zajęć z uwzględnieniem dodatkowych zajęć i konsultacji, 8. Wskazówki do usamodzielnienia i przygotowania zawodowego,
		Pedagogika osób nie-sprawnych ruchowo	1. Zastosowanie odpowiednich metod i środków dydaktycznych

			podczas zajęć, również jako czynnika terapeutycznego, 2. W zależności od stopnia niepełnosprawności pomoc w organizacji miejsca pracy podczas zajęć, 3. Stworzenie warunków adaptacji społecznej grupy, 4. Pomoc w pokonaniu istniejących barier architektonicznych, 5. Wskazówki do usamodzielnienia i przygotowania zawodowego,
		Pedagogikę osób z autyzmem i zespołami psychozopodobnymi	1. Stworzenie warunków zapewniających bezpieczeństwo podczas zajęć, 2. Pomoc w integracji z grupą, 3. Zmiany w trybie zdawania egzaminów i uzyskiwania zaliczeń czy zmiany organizacji sesji egzaminacyjnej, 4. Możliwość zwiększenia dopuszczalnej absencji, 5. Możliwość indywidualnego trybu i warunków odbywania zajęć z uwzględnieniem dodatkowych zajęć i konsultacji, 6. Możliwość korzystania z pomocy osób trzecich, dodatkowych godzin zajęć i konsultacji z zajęć sprawiających trudności w konkretnych przedmiotach, 7. Wskazówki do usamodzielnienia i przygotowania zawodowego,
3.	Korelacja	Pedagogikę osób z trudnościami w uczeniu się	1. Zastosowanie odpowiednich metod i środków dydaktycznych podczas zajęć, 2. Możliwość przygotowania materiałów w alternatywnych formach zapisu, 3. Zmiany w trybie zdawania egzaminów i uzyskiwania zaliczeń czy zmiany organizacji sesji egzaminacyjnej, 4. Możliwość korzystania z pomocy osób trzecich, dodatkowych godzin zajęć i konsultacji z zajęć sprawiających trudności w konkretnych przedmiotach, 5. Wskazówki do usamodzielnienia i przygotowania zawodowego,
		Logopedia (pedagogika osób z zaburzeniami mowy)	1. Zastosowanie odpowiednich metod i środków dydaktycznych podczas zajęć, 2. Minimalizacja form czytania i mówienia,

			3. Stosowanie w znacznym stopniu form pisemnych, 4. Zmiany w trybie zdawania egzaminów i uzyskiwania zaliczeń czy zmiany organizacji sesji egzaminacyjnej, 5. Wskazówki do usamodzielnienia i przygotowania zawodowego,
4.	Resocjalizacja	Pedagogika osób niedostosowanych społecznie	1. Stworzenie klimatu zaufania i bezpieczeństwa, 2. Organizacja zadań podnoszących samoocenę i wartość studenta, 3. Pomoc w integracji z grupą, 4. Wskazówki do usamodzielnienia i przygotowania zawodowego,
5.	Wzmoczony rozwój	Pedagogika osób zdolnych i uzdolnionych	1. Świadomość pracy ze studentem zdolnym, 2. Stworzenie warunków wspomagających rozwój, 3. Przygotowanie zajęć dydaktycznych pod kątem rozszerzonych w wzbogaconych treści programowych, różnicowaniem poziomu trudności, kształtowaniem oryginalnego myślenia i twórczego działania, 4. Zmiany w trybie zdawania egzaminów i uzyskiwania zaliczeń czy zmiany organizacji sesji egzaminacyjnej, 5. Wskazówki dotyczące poziomu przygotowania zawodowego i realizacji kariery zawodowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Zawislak A., Wybrane zagadnienia pedagogiki specjalnej, Impuls, Kraków 2009

Jako podsumowanie należy rozważyć w indywidualnych przypadkach możliwości dostosowanie warunków odbywania studiów oraz sposób przeprowadzania zaliczeń i egzaminów do rodzaju i stopnia niepełnosprawności studenta poprzez:

- realizację zajęć w grupach wybranych przez studenta,
- zwolnienie studenta, w uzgodnieniu z prowadzącym zajęcia, z obowiązku osobistego uczestnictwa w niektórych zajęciach dydaktycznych,
- ustalenie, w porozumieniu z prowadzącym zajęcia i zainteresowanym studentem, indywidualnych terminów zaliczeń oraz składania egzaminów,
- realizację innej formy zajęć z wychowania fizycznego.

Działający na polskich uczelniach pełnomocnicy ds. osób z niepełnosprawnością oraz funkcjonujące centra wsparcia np. Biura ds. Osób z Niepełnosprawnością tworzą podstawową sieć wsparcia ale pojawia się też pytanie czy to wystarcza? Potrzebne są gruntowne szkolenia dla nauczycieli akademickich dotyczące ich pracy z takimi studentami i sprawnie działająca sieć uczelnianych przepisów wewnętrznych. Powinny one dotyczyć m. in.:

- indywidualną organizację studiów,
- korzystania z technologii wspierających,
- efektywnego komunikowania się.
- dostosowania form zaliczeń i egzaminów do możliwości studentów w zależności od stopnia i rodzaju ich niepełnosprawności np.:
 - wydłużenie czasu pisania testu, kolokwium, egzaminu,
 - zamiana egzaminu, kolokwium z formy pisemnej na ustną,
 - używanie komputera – umożliwienie zdawania egzaminów pisemnych przy komputerze,
- przygotowanie materiałów dydaktycznych np.:
 - przygotowanie testów, materiałów w powiększonej czcionce,
 - kopiowanie foliogramów, prezentacji studentowi,
- możliwość nagrywania wykładów na dyktafon,
- możliwość zdawania materiału w mniejszych partiach – w zależności od potrzeby,

Dodatkowo na uwagę zasługuje dostosowanie zajęć z wychowania fizycznego. Charakteryzują się one różnymi formami ćwiczeń indywidualnych i powinny być dostosowane w zależności od schorzenia i jednostki chorobowej do możliwości studenta. Zaletą tych zajęć jest możliwość indywidualnego podejścia do potrzeb i możliwości i stopnia niepełnosprawności studenta. Należy także rozważyć propozycję alternatywnych form zajęć z wychowania fizycznego np.: pływanie, goalball, szachy, gimnastyka korekcyjna, siłownia. W wyjątkowych, uzasadnionych sytuacjach nauczyciel może ustalić inny sposób realizacji zajęć np. zaliczenie w formie pisemnej zagadnień teoretycznych z zakresu kultury fizycznej.

Często także bariera mentalna i niewielka wiedza nauczycieli na temat potrzeb i możliwości studentów są jednymi z największych przeszkód w procesie ich edukacji. Szkolenia na ten temat powinny skupiać się na specyfice poszczególnych rodzajów niepełnosprawności, kłopotach z jakimi borykają się studenci, ich potrzebach i problemach. Pozwala to uzmysłowić wykładowcom, jakie zachowania i formy materiałów dydaktycznych są nieprzyjazne, a jakie dostosowane do potrzeb poszczególnych grup studentów. Szkolenia i warsztaty

wydają się być bardzo przydatne, ale równie istotna powinna być dobrze przemyślana i zorganizowana profilaktyka i działania uprzedzające. Tylko wtedy jest realna szansa, że nauczyciel akademicki zostanie wyposażony w konkretne narzędzia i umiejętności niezbędne w pracy ze studentami z różnymi rodzajami niepełnosprawności.

W uwrażliwieniu nauczyciela na potrzeby edukacyjne studentów z niepełnosprawnościami pomaga korzystanie z literatury fachowej, która umożliwia mu zrozumienie niepełnosprawności i znalezienie podejścia pedagogicznego do studenta, aby zachęcić go do samokształcenia. Nauczyciel musi podejmować aktywność edukacyjną przez cały okres pracy zawodowej, gdyż od tego zależy jego profesjonalny rozwój. W trakcie pracy zawodowej szczególnego znaczenia nabiera samodoskonalenie i doskonalenie kierowane. Aktywność edukacyjna i doskonalenie zawodowe może przybierać różne formy. Popularną formą doskonalenia zawodowego, szczególnie w działalności edukacyjnej za studentami niepełnosprawnymi, są wspomniane wcześniej kursy, warsztaty i szkolenia organizowane na uczelniach w ramach projektów finansowanych z UE. Obok doskonalenia kierowanego należy podkreślić istotne znaczenie aktywności samokształceniowej i samodoskonalącej.

Tabela 3 Praktyczne wskazówki dla nauczycieli akademickich dotyczące wybranych niepełnosprawności studenta

Rodzaj	Wskazówki dydaktyczne
Niepełnosprawność mowy	1. Przed studentami z niepełnosprawnością mowy należy stawiać takie same wymagania, jak przed innymi studentami, ponieważ zamierzają oni zdobyć wyższe wykształcenie, a to uczelnia odpowiada za uzyskany przez nich dyplom. 2. Osobom mającym trudności z wymową należy poświęcić więcej czasu i uwagi, utrzymując z nimi kontakt wzrokowy. 3. Należy zachęcać studenta z problemami w mowie do dalszego formułowania wypowiedzi – bez poprawiania go, przerywania wypowiedzi i wyręczania go. Pomagać należy tylko w razie koniecznej potrzeby, na przykład, podpowiadając trudne słowo, ale nie więcej niż jedno, starając się robić to jak najrzadziej. 4. W razie niezrozumienia tego, co student powiedział, nie należy powstrzymywać się przed poproszeniem o powtórzenie niezrozumiałego fragmentu wypowiedzi. W szczególnie trudnej sytuacji można zadać studentowi pytanie wymagające krótkiej odpowiedzi, bądź jedynie ruchu głową, wyrażającego potwierdzenie lub zaprzeczenie. 5. Osoby mające problemy z wymową mogą uczestniczyć w zajęciach ćwiczeniowych i laboratoryjnych, podczas których student udziela odpowiedzi ustnych. W takiej sytuacji należy zwrócić uwagę, by studentowi stworzyć możliwie komfortowe warunki wypowiedzi, przede wszystkim zapewnić ciszę i wyeliminować stresujące okoliczności. 6. W sytuacji wygłaszania referatów i prezentacji studentów z niesprawnością mowy nie należy zwalniać z publicznego wystąpienia, lecz zachęcić ich do przygotowania prezentacji multimedialnej wzbogaconej o krótkie komentarze. Szczegółowe informacje mogą być umieszczone na slajdach. W przypadku pierwszej prelekcji studenta na uczelni może on wygłosić referat przed mniejszym audytorium, w obecności kilku kolegów z roku. Ma to na celu stopniowe pokonywanie

	barier przez studenta i zachęcenie do wygłaszania kolejnych prezentacji już przed całą grupą. 7. Zaliczenia i egzaminy osób z problemami wymowy powinny być przeprowadzane w takiej samej formie, jak dla innych studentów. Tylko w wyjątkowych sytuacjach, kiedy komunikacja ustna jest bardzo utrudniona, należy stosować formę pisemną. 8. Do osób z niesprawnością narządu mowy należy podchodzić w sposób naturalny, bez lęku. Obawy i zahamowania mogą sparaliżować zarówno wykładowcę, jak i studenta.
Niesłyszący i słabosłyszący	1. Przed studentami z niepełnosprawnością słuchu należy stawiać takie same wymagania, jak przed innymi studentami, ponieważ zamierzają oni zdobyć wyższe wykształcenie, a to uczelnia odpowiada za uzyskany przez nich dyplom. 2. Na zajęciach, w których uczestniczą osoby niesłyszące i niedosłyszące, należy mówić przede wszystkim wyraźnie z normalnym lub minimalnie zwiększonym natężeniem głosu (nie krzyczeć!) w normalnym lub minimalnie zwolnionym tempie. W żadnym przypadku nie należy nienaturalnie zwalniać tempa mówienia ani nie przejawiać artykulacji, gdyż wówczas nie uniknie się zniekształceń. Nie należy także w czasie wypowiedzi zasłaniać ręką ust, żuć gumy, odwracać się itp. Obfity zarost na twarzy zasłaniający usta może osobom niesłyszącym uniemożliwić rozumienie wypowiedzi. 3. Przed rozpoczęciem każdej wypowiedzi należy upewnić się, czy osoby niesłyszące na nas patrzą. Jeśli nie – zwracamy na siebie ich uwagę lekko dotykając ręki osoby niesłyszącej, machając dłonią w jej kierunku (nie jest to rozumiane jako lekceważenie) lub „mrużąc” oświetleniem sali. 4. Należy pamiętać o tym, aby twarz wykładowcy była dobrze oświetlona, co ułatwi osobom niesłyszącym odczytywanie mowy z ust i obserwację mimiki twarzy. Nie należy stawać pod słońce, w oknie, a w pomieszczeniach trzeba ustawić się przodem do okna lub światła sztucznego. Wzrok należy kierować na twarz najbliższej osoby niesłyszącej, aby nawiązać kontakt emocjonalny. 5. Jeśli w zajęciach bierze udział tłumacz języka migowego, warto pamiętać o tym, aby nie zwracać się do tłumacza, lecz do wszystkich słuchaczy, w tym osób niesłyszących. Tłumacz i tak wykona swoje zadanie, a prowadzący zajęcia swoją postawą podkreśla, że rozmawia ze studentami, a nie z tłumaczem. 6. Wypowiedzi kierowane bezpośrednio do osoby niesłyszącej podczas zajęć lub indywidualnych konsultacji powinny być krótkie i zwięzłe. Jeśli wypowiedz nie zostanie zrozumiana, należy ją powtórzyć używając w miarę możliwości innych słów. Zdania powinny być krótkie, pojedyncze, sformułowania potoczne, wspierane naturalną gestykulacją. Jeśli próba nawiązania kontaktu za pomocą mowy okaże się nieskuteczna, należy próbować porozumiewać się na piśmie, posługując się również krótkimi i prostymi zdaniami. 7. Jeśli osoba niesłysząca mówi, ale nie jesteśmy w stanie jej zrozumieć, trzeba podać jej kartkę i długopis mówiąc „proszę to napisać” i wykonując gest pisania.
Niewidomi i słabowidzący	1. Przed studentami z niepełnosprawnością wzroku należy stawiać takie same wymagania jak przed innymi studentami, ponieważ zamierzają oni zdobyć wyższe wykształcenie, a to uczelnia odpowiada za uzyskany przez nich dyplom. 2. Należy dyskretnie zapytać studenta, jak dużo widzi i czy ma dla niego znaczenie miejsce, jakie zajmuje na sali, oraz jaka pomoc będzie mu potrzebna. 3. Nagrywanie zajęć jest często jedynym sposobem sporządzania notatek przez osoby niewidome. Zasadniczo prawo autorskie zezwala na

	nagrywanie zajęć, ale student powinien wykorzystywać je tylko do osobistego użytku. 4. Student może posługiwać się różnymi pomocami: notebookiem, maszyną brailowską, notatnikiem, pomocami optycznymi, a nawet własnym oświetleniem. Publiczne zwracanie na to uwagi może go zniechęcić. 5. Studenci niewidomi i słabowidzący powinni otrzymać takie same informacje jak studenci widzący. Prowadzący zajęcia powinien głośno czytać to samo, co zapisuje na tablicy. Jeżeli jest to możliwe, warto dostarczyć materiały w postaci plików elektronicznych. Prezentacji rysunków, wykresów, diagramów powinien towarzyszyć ich słowny opis. W przypadku przedstawiania eksponatów, makiet, modeli student powinien mieć możliwość zapoznania się z obiektem za pomocą dotyku (jeśli jest to możliwe) lub obejrzeć go z bliska (student słabowidzący). 6. Koniecznym jest, by zadający pytanie precyzował słownie, do kogo je kieruje, ponieważ osoba niewidoma nie zareaguje ani na spojrzenie, ani na wskazanie palcem. 7. Informacje o wymaganej literaturze należy podawać ze znacznym wyprzedzeniem, ponieważ dla osób niewidomych dotarcie do niej jest bardziej skomplikowane i czasochłonne niż dla osób widzących. 8. Sprawdzanie wiedzy powinno przebiegać w sposób możliwie zbliżony do tego, jaki jest stosowany wobec studentów widzących. Dla osób słabowidzących należy przygotować testy używając dużej czcionki, a dla niewidomych – testy w formie elektronicznej (które mogą być wypełnione za pomocą komputera) lub w brailu. Możliwa jest także zamiana formy pisemnej egzaminu na formę ustną z zachowaniem równoważnego sprawdzenia poziomu wiedzy.
Niesprawność ruchowa	1. Przed studentami z niepełnosprawnością ruchową należy stawiać takie same wymagania jak przed innymi studentami, ponieważ zamierzają oni zdobyć wyższe wykształcenie, a to uczelnia odpowiada za uzyskany przez nich dyplom. 2. Należy pamiętać o indywidualnym traktowaniu osób z niepełnosprawnością narządu ruchu – każda osoba ma inne możliwości motoryczne wynikające z rodzaju niepełnosprawności i postępu choroby. 3. Należy dyskretnie zapytać studenta, co stanowi dla niego największy problem i w czym potrzebuje wsparcia, na przykład czy ma dla niego znaczenie miejsce, jakie zajmuje na sali. Często niepełnosprawności fizycznej towarzyszy inna (wzroku, słuchu), co dodatkowo ogranicza możliwości percepcji tej osoby. 4. Rozmawiając ze studentem poruszającym się na wózku należy – w miarę możliwości – przyjąć pozycję siedzącą, a jeżeli nie jest to możliwe stanąć w odległości umożliwiającej kontakt wzrokowy. 5. Dla osób mających trudności z poruszaniem się (korzystających z wózka, kul, itp.), brak wind, utrudniony dostęp do nich wraz z koniecznością szybkiego przemieszczania się między salami, szczególnie między budynkami, stanowi znaczne utrudnienie. Często osoby te bez pomocy innych nie są w stanie dotrzeć na zajęcia. Należy zatem rozplanować zajęcia w taki sposób, by uwzględnić problemy i potrzeby tej grupy studentów, tzn. ograniczyć do minimum konieczność przemieszczania się pomiędzy zajęciami. 6. W przypadku braku możliwości prowadzenia zajęć w budynkach/salach pozbawionych barier należy – w miarę możliwości – pomóc w zorganizowaniu pomocy fizycznej lub zaproponować alternatywne formy przekazywania wiedzy. 7. Nagrywanie zajęć jest często jedynym sposobem sporządzania notatek przez osoby z niepełnosprawnością fizyczną, zwłaszcza rąk. Zasadniczo prawo autorskie zezwala na nagrywanie zajęć, ale student powinien wykorzystywać je tylko do osobistego użytku. Rejestracja może się odbywać poprzez nagrywanie dźwięku (dyktafon) lub obrazu i dźwięku (kamera).

	8. Inicjując zachowania wymagające podnoszenia rąk (np. zgłaszanie się do odpowiedzi, należy mieć świadomość, że mogą być one niemożliwe do wykonania dla osób z niepełnosprawnością rąk, (często towarzyszącą osobom poruszającym się na wózku). 9. Sprawdzanie wiedzy powinno przebiegać w sposób możliwie zbliżony do tego, jaki jest stosowany wobec studentów pełnosprawnych. Przy czym osoby mające problem z pisanem winny mieć umożliwione zdawanie egzaminów w formie ustnej. Osobom, dla których samodzielne dotarcie na egzaminy w budynku z barierami jest niewykonalne, należy umożliwić przeprowadzenie egzaminu w miejscu dla nich dostępnym, z zachowaniem równoważnego sprawdzenia poziomu wiedzy.
Zaburzenia psychiczne	1. Dostosowanie organizacji pracy podczas zajęć do aktualnych trudności zdrowotnych, pracy w mniejszej grupie, umożliwienie odpowiadania ze swojego miejsca w celu zmniejszenia ekspozycji społecznej, pozwolenie na robienie krótkich przerw na odpoczynek, 2. Pozwolenie na nagrywanie treści zajęć w celu poprawienia ich odbioru, 3. Udostępnianie konspektów zajęć/prezentacji z odpowiednim wyprzedzeniem, tak by mogły zapoznać się z nim i pełniej uczestniczyć w zajęciach, 4. Wydłużenie czasu na przygotowanie prac zaliczeniowych, szczególnie obszernych prac pisemnych, a także w razie konieczności dzielenia ich na mniejsze części, 5. Umożliwienie zwiększonej absencji na zajęciach ze względu na stan zdrowia, 6. Uzgodnienie formy, w jakiej student będzie mógł nadrobić ewentualne zaległości wynikające z pogorszenia stanu zdrowia. Student powinien mieć możliwość elastycznego zaliczania materiału w zależności od samopoczucia psychicznego, z drugiej strony powinien czuć się zobowiązany do zaliczenia partii materiału w określonym przez nauczyciela czasie, o ile stan zdrowia to umożliwia. Niezwykle ważna jest konsekwencja wobec studenta, 7. Uwzględnienie specyficznych, niekiedy tylko okresowych, trudności studenta w podejmowaniu kontaktów społecznych. Pomocna okazać się może zgoda na elektroniczną formę kontaktów z osobą prowadzącą zajęcia, 8. Uwzględnienie faktu, że zażywane przez studenta leki mogą powodować takie skutki uboczne jak: senność, spowolnienie czasu reakcji, osłabienie pamięci, trudności z koncentracją.
Dysleksja	1. Udostępnienie listy nowych terminów odpowiednio wcześniej przed zajęciami, tak aby studenci mieli wystarczająco dużo czasu na ich przyswojenie i używanie w odpowiednim kontekście. 2. Przekazanie konspektu wykładu/ćwiczeń z odpowiednim wyprzedzeniem. Student z dysleksją będzie mógł skupić się na treści zajęć, bez konieczności jednoczesnego notowania. 3. Wykorzystanie materiałów dydaktycznych w formie audiowizualnej, np. telewizyjne filmy dokumentalne lub nagrania wideo na dany temat. 4. Zadbanie, by prezentacje wyświetlane podczas zajęć miały czytelny rozmiar czcionki (minimalny rozmiar czcionki to 24). Należy ograniczyć ilość informacji zamieszczonych na każdym slajdzie do kluczowych punktów. 5. Zaplanowanie dyskusji i prezentacji w małych grupach. Da to studentom możliwość eksperymentowania z nowym słownictwem podczas omawiania swoich pomysłów i opinii. 6. Świadomość tego, że student z dysleksją często potrzebuje dodatkowego czasu na sformułowanie swoich myśli. 7. Indywidualnie oceniać prace studenta kładąc nacisk na ich aspekt merytoryczny. 8. Dopuszczenie możliwości popełniania drobnych błędów ortograficznych.

	9. Zachęcenie studentów do formułowania pytań, następnie odpowiedzieć na nie, używając prostego języka. Warto także zilustrować poszczególne punkty konkretnymi przykładami. 10. Zapewnienie arkuszy z rozwiązaniami, aby studenci mieli możliwość sprawdzenia błędów. 11. Rozważenie zastosowanie różnych kolorów (np. kartek) dla różnej tematyki. 12. Podawanie jasnych definicji nowych symboli oraz symbole wraz z definicją słowną. 13. Pozwolenie studentom na użycie programów wspierających proces uczenia się (np. programy do pracy z tekstem). 14. Uwzględnienie trudności osób z dysleksją z pisanem ręcznym przez dłuższy czas. Robienie notatek może okazać się bardzo męczące i stresujące. Dlatego warto umożliwić studentowi korzystanie podczas zajęć z laptopa. 15. Zachęcenie studentów do korzystania z notatników i/lub sporządzania list zawierających plany zadań, co może ich wesprzeć w planowaniu działań i ustalaniu priorytetów zadań.
--	--

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów Fundacji Instytutu Rozwoju Regionalnego, www.firr.org.pl [data dostępu: 15.10.2021]

7.5 Oferta PK czyli katalog możliwości wsparcia dla OzN

W związku z tym, że w ostatnich latach zmienia się rozumienie niepełnosprawności i następuje przejście od modelu indywidualnego w stronę modelu społecznego, gdzie to na społeczeństwo przerzucona jest odpowiedzialność za sprawne funkcjonowanie osób a specjalnych potrzebach, wiele instytucji, organizacji, firm coraz częściej wdraża ideę dostępności i oferuje różne formy wsparcia. W tej grupie znajdują się również uczelnie, w tym Politechnika Krakowska.

Wsparcie Politechniki Krakowskiej dla OzN jest realizowane na wielu płaszczyznach.

Od wielu lat w Politechnice Krakowskiej funkcjonuje Biuro ds. Osób z Niepełnosprawnościami (<https://bon.pk.edu.pl/>)

Podstawowym celem działań Biura ds. OzN jest stworzenie studentom PK z niepełnosprawnościami warunków do nauki na prawach równych z innymi.

Działania prowadzone przez Biuro ds. OzN to m.in.:

- czynny udział w likwidacji barier mentalnych, komunikacyjnych i architektonicznych,
- organizacja imprez kulturalnych oraz integracyjno–adaptacyjnych,
- współpraca i reprezentowanie interesów i potrzeb OzN – na Wydziałach PK, w Samorządzie Studenckim, Miasteczku Studenckim, Bibliotece Głównej, w Studium

Języków Obcych, Centrum Sportów i Rekreacji, w Dziale Nauczania oraz Fundacji Samorządu Studentów Politechniki Krakowskiej,

- organizowanie kandydatom z niepełnosprawnościami, studentom młodszych lat (grupom) poznawania terenów PK – szczególnie ważne dla osób z dysfunkcją narządu wzroku,
- rekrutacja – udzielanie informacji kandydatom na studia o możliwościach pomocy ze strony Uczelni (m.in. przygotowanie i sprawdzenie możliwości pomocy socjalnej, w uzasadnionych przypadkach wynikających z rodzaju niepełnosprawności ustalanie specjalnych – alternatywnych form zaliczeń i egzaminów),
- opiniowanie w sprawie przydzielania miejsc w Domach Studenckich PK w węzłach przystosowanych do potrzeb OzN,
- reprezentowanie Uczelni na zewnątrz – np. w krakowskim środowisku OzN, jak i Polsce, na innych uczelniach, w organizacjach pozarządowych oraz w administracji państwowej (np. PFRON) i samorządowej (np. UMK),
- wspólna organizacja szeregu przedsięwzięć w ramach porozumienia o współpracy jednostek ds. osób z niepełnosprawnościami,
- utrzymywanie kontaktów z organizacjami pozarządowymi – np. Polskim Związkiem Niewidomych, Polskim Związkiem Głuchych, Towarzystwem do Walki z Kalectwem, Stowarzyszeniem Integracja itp.,
- współpraca ze szkołami średnimi, ośrodkami szkolno – wychowawczymi kształcącymi młodzież z niepełnosprawnością,
- współpraca i wymiana doświadczeń z innymi uczelniami polskimi, mającymi opracowane specjalne programy dla OzN,
- pomoc OzN w różnych sprawach i procedurach w PK oraz poza uczelnią, np. porady prawne czy psychologiczne (informowanie studentów o ich prawach, ulgach, zniżkach, programach celowych itd. oraz o wszelkich zmianach), porady w sprawach studiów – rola wspierająca,
- udział i organizacja szkoleń, konferencji i seminariów – np. dla pracowników zajmujących się OzN, organizowanych przez inne uczelnie lub instytucje,
- organizacja zajęć sportowych (sala gimnastyczna, siłownia, basen i in.),
- występowanie do organizacji pozarządowych, innych uczelni wyższych, szkół średnich, przedstawicieli OzN w samorządach województwa małopolskiego i nie tylko z

inicjatywami i koncepcjami mającymi na celu rozpowszechnienie edukacji OzN i zapewnienie równorzędnego dostępu do edukacji.

Politechnika Krakowska umożliwia, za pośrednictwem Biura ds. Osób Niepełnosprawnych PK, nieodpłatne wypożyczenie Studentom PK, posiadającym ważne orzeczenia, następujących urządzeń ułatwiających naukę: laptopy, tablety, lupy elektroniczne, drukarki i inne.

Zainteresowani taką formą wsparcia powinni zgłosić się do Biura ds. Osób z Niepełnosprawnościami lub do Przewodniczącej Zrzeszenia Studentów Niepełnosprawnych.

Wypożyczenie jest bezpłatne, możliwe na cały okres studiów, uwarunkowane tylko dostępnością wybranego sprzętu.

Możliwa jest instalacja dowolnego systemu (Politechnika Krakowska oferuje wszystkim swoim studentom bezpłatne licencje na system Windows w ramach programu Microsoft Imagine DreamSpark /dawny MSDN AA/ – szczegóły na stronie właściwego wydziału lub dowolnej bezpłatnej dystrybucji Linuxa).

Przy Biurze ds. Osób z Niepełnosprawnościami PK działa Zrzeszenie Studentów z Niepełnosprawnościami, które ściśle współpracuje z biurem, władzami rektorskimi oraz innymi organizacjami działającymi na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Celem Zrzeszenia jest integrowanie środowiska studentów z niepełnosprawnościami i pełnosprawnych poprzez organizowanie imprez, spotkań, wycieczek, a także różnego rodzaju zajęć dydaktyczno-sportowych. (<http://www.zsn.pk.edu.pl/>).

W Politechnice Krakowskiej działa również Pełnomocnik Rektora ds. Osób z Niepełnosprawnościami. Funkcję Pełnomocnika Rektora ds. Osób z Niepełnosprawnościami na Politechnice Krakowskiej pełni mgr inż. Jan Ortyl. Główne cele pracy pełnomocnika to:

- zwiększanie dostępności studiów na Politechnice Krakowskiej;
- zapewnianie pomocy poprzez praktyczne wsparcie oraz udzielanie informacji;
- rozwiązywanie indywidualnych problemów.

Wsparcie instytucjonalne dla studentów z niepełnosprawnościami (SzN)

Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki oferuje wsparcie w postaci:

- stypendium specjalnego dla osób z niepełnosprawnością,
- indywidualnego toku studiów,
- dostosowania formy zdawania egzaminów i zaliczeń,
- alternatywnych form realizacji wybranych przedmiotów,
- pomocy tłumacza języka migowego,
- pomocy asystenta dydaktycznego,
- pomocy psychologicznej,
- zajęć rehabilitacyjnych, zajęć na siłowni oraz na basenie,
- kursu orientacji w przestrzeni na terenie uczelni i jej otoczeniu,
- możliwości wypożyczenia sprzętu specjalistycznego (laptopy, tablety, lupy elektroniczne, drukarki, itp.),
- infrastruktury dopasowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnością,
- stanowisk komputerowych w Bibliotece PK, przystosowanych dla potrzeb studentów z dysfunkcją wzroku,
- zakwaterowania w dostosowanym architektonicznie domu studenckim,
- szkoleń, konferencji, seminariów oraz imprez kulturalnych i integracyjno–adaptacyjnych,
- dostosowywania materiałów dydaktycznych do odpowiedniego formatu.

O wsparcie mogą starać się osoby posiadające orzeczenie o stopniu niepełnosprawności oraz aktualny status studenta. Szczegółowe informacje można znaleźć na stronie BON uczelni.

Studentowi z niepełnosprawnością od pierwszego semestru studiów przysługuje:

- 1) **stypendium specjalne** – jego wysokość zależy wyłącznie od stopnia niepełnosprawności:
 - znaczny – 550 zł miesięcznie
 - umiarkowany – 400 zł miesięcznie
 - lekki – 250 zł miesięcznie

2) **uprawnienia i świadczenia przysługujące wszystkim studentom** (np. stypendia, zapomogi).

- **stanowiska komputerowe w Bibliotece PK**, przystosowane dla potrzeb studentów z dysfunkcją wzroku:
 - w Czytelni Głównej PK – stanowisko wyposażone w powiększalnik elektroniczny, program powiększający, program udźwiękwiający, syntezytor mowy, skaner oraz program rozpoznający tekst OCR,
 - w Oddziale Biblioteki PK na Wydziale Mechanicznym – stanowisko wyposażone w program powiększający, skaner oraz program rozpoznający tekst OCR.

W uzasadnionych przypadkach, wynikających z rodzaju niepełnosprawności, student może starać się o:

- zmianę formy egzaminów i zaliczeń na dostosowaną do możliwości studenta,
- zmianę warunków uczestnictwa w zajęciach,
- indywidualny tok lub organizację studiów,
- uczestnictwo w zajęciach asystenta osoby niepełnosprawnej,
- korzystanie z usług tłumacza języka migowego,
- wykonanie materiałów dydaktycznych w formie dostosowanej do jego potrzeb i możliwości, np. druk powiększony lub w alfabecie Braille'a,
- przyznanie miejsca w Domu Studenckim zgodnego z potrzebami studenta (w tym specjalnie przystosowanego dla osób mających problemy ruchowe),
- inne udogodnienia, umożliwiające studiowanie na takich samych warunkach jak studenci pełnosprawni.

Oferta Centrum Sportu i Rekreacji PK (CSiR PK)

- Zajęcia sportowe
 - Wyjazdy sportowo -rekreacyjne (obozы żeglarskie, narciarskie dla OzN
- <http://www.csir.pk.edu.pl/wyjazd-na-narty-dla-osob-niepelnosprawnych/>

Oferta Studium Języków PK

Studium Języków Obcych PK ma wyszkolonych dydaktyków do pracy z osobami z niepełnosprawnością i wdraża program dostępnej edukacji językowej, w tym pilotażowy program pn. „English in Movement”. (<http://sjo.pk.edu.pl/index.php/dostepna-uczelnia-2/>)

Politechnika Krakowska realizuje również specjalistyczne wsparcie psychologiczne.

W ramach Kolegium Nauk Społecznych działa Akademicki Punkt Konsultacji Psychologiczno-Pedagogicznych. Jest to miejsce spotkań dla środowiska akademickiego (studentów i pracowników PK, również tym z niepełnosprawnością).

Oprócz indywidualnego wsparcia psychologicznego w sytuacjach trudnych oferuje również spotkania w grupach mające na celu:

- wypracowanie przez uczestników umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach emocjonalnych,
- uzyskanie wiedzy psychologicznej oraz zrozumienie, jakie korzyści płyną z praktycznego jej zastosowania (np. w procesie uczenia się),
- analizę kompetencji i cech indywidualnych przy zastosowaniu wybranych metod psychologicznych.

Materiał dodatkowy do wykorzystania podczas zajęć:

Film prezentujący ofertę PK dla osób z niepełnosprawnością.

<http://www.zsn.pk.edu.pl/galeria/>

7.6 Savoir vivre wobec studentów z niepełnosprawnościami

Coraz większa dostępność uczelni sprawia, że coraz więcej osób z niepełnosprawnościami wkracza w mury uczelni i staje się członkiem społeczności akademickiej, co stanowi wyzwanie dla pozostałych uczestników życia akademickiego. Nie każdy z nich miał wcześniej okazję zetknąć się z osobą z niepełnosprawnością i nie każdy potrafi intuicyjnie zachować się adekwatnie do potrzeb i sytuacji. Dlatego każdy powinien poznać choćby podstawowe zasady zachowania w kontakcie z osobami z niepełnosprawnościami, by skutecznie i taktownie przyjąć z pomocą, gdy jej akurat potrzebują.

Poniżej zostały przedstawione podstawowe zasady savoir vivre z uwzględnieniem rodzaju niepełnosprawności. Opracowanie zawiera jedynie podstawowe wskazówki na temat zachowania wobec tych osób. Bardziej rozbudowaną wersję można znaleźć w materiałach dołączonych do programu. Żaden poradnik jednak nie przewidzi wszystkich

możliwych sytuacji, zatem w przypadku wątpliwości, jak się w danej sytuacji zachować lub co powiedzieć, warto po prostu zapytać bezpośrednio. To złota zasada w kontaktach z ludźmi, nie tylko tymi z niepełnosprawnościami.

Przedstawione poniżej zasady pochodzą z publikacji Judy Cohn pn. Praktyczny poradnik savoir-vivre wobec osób niepełnosprawnych.

PODSTAWOWE ZASADY KONTAKTU

W przypadku różnych niepełnosprawności powinniśmy zachowywać się nieco inaczej. Mimo to są pewne ogólne reguły, które pozwolą nam już na wstępie zachować się właściwie i nie zaliczyć wpadki.

Traktuj osobę z niepełnosprawnością jak pełnoprawnego członka społeczeństwa

Zakładanie z góry, że z osobą niepełnosprawną nie da się porozumieć albo że czegoś na pewno nie zrobi, więc należy jej pomóc, jest bardzo krzywdzące. To prosta droga do zrażenia drugiego człowieka do siebie.

Pytaj jeśli nie wiesz

Skrępowanie rodzi skrępowanie. Jeśli nie wiesz, jak się zachować, po prostu zapytaj. Osoba, z którą masz kontakt, nie dość, że jest świadoma Twojej ewentualnej niewiedzy, to jeszcze doceni to, że Ci zależy na poprawnym postępowaniu.

Pomagaj dopiero po uzyskaniu zgody i wytycznych

Zapytaj, czy możesz pomóc zanim cokolwiek zrobisz. Tylko w wypadku, gdy pomoc powinna być bezzwłoczna i oczywista, reaguj od razu. Osoby niepełnosprawne czasem robią niektóre rzeczy wolniej, ale to nie oznacza, że chcą, by ktoś je wyręczył. Nigdy z góry nie zakładaj, że czegoś nie mogą lub nie potrafią zrobić. Jeśli jednak widzisz, że z czymś się męczą, że coś sprawia im dużą trudność, zapytaj, czy jakoś możesz pomóc i poproś o wskazówki jak.

PODCZAS ROZMOWY

Zwracaj się wprost do osoby niepełnosprawnej

Nigdy nie ignoruj osoby niepełnosprawnej i jeśli przebywasz w jej towarzystwie, zwracaj się również do niej bezpośrednio. Faktycznie w niektórych przypadkach potrzebny jest tłumacz migowy albo opiekun, ale i w takiej sytuacji nie prowadź rozmowy poprzez niego (np. mówiąc do tłumacza: „Zapytaj go jak się czuje.”), tylko bezpośrednio do osoby niepełnosprawnej. Inaczej osoba może poczuć się lekceważona, a to nieprzyjemne uczucie.

Zwracaj uwagę na określenia jakich używasz

Wyeliminuj ze słownika słowa typu: „kaleka”, „inwalida”, „upośledzony”, „sprawny inaczej”, „chory”, „cierpiący”, „przykutý do wózka” itp. Nie są one neutralne, a bardzo stygmatyzują. Nie należy używać też sformułowania „osoba niepełnosprawna”, należy stosować zwrot „osoba z niepełnosprawnością”.

Stań na wysokości rozmówcy

Jeśli rozmawiasz z osobą poruszającą się na wózku albo z zaburzeniami wzrostu, nigdy nad nią nie góruj. To zmusza do bardzo niewygodnego wyginania szyi, żeby spojrzeć tobie w oczy. Lepiej też nie kucaj, bo to postawa kojarząca się z rozmową z dzieckiem. Najlepiej jest stanąć w niewielkiej odległości, żebyście bez trudu mogli na siebie patrzeć. Idealnie jest natomiast podsunąć sobie krzesło lub znaleźć jakąś ławkę. Wówczas naturalnie znajdziecie się na tej samej wysokości.

Starannie dobieraj tematy do rozmów

Kwestia przypadłości Twojego rozmówcy lub inne intymne sprawy to nie najlepszy temat na rozmowę dydaktyka ze studentem lub osób, które widzą się pierwszy raz. Oczywiście, gdy relacja bardziej się zacieśni, taki temat może być podniesiony w rozmowie, oczywiście za zgodą współrozmówcy.

Przedstaw siebie i innych

Osoby niewidome i niedowidzące mogą mieć problem z rozpoznaniem Ciebie. Dlatego za każdym razem, gdy zaczynasz rozmowę przedstaw się, a kiedy spotkacie kogoś znajomego, przedstaw również tę osobę.

Nie udawaj, że rozumiesz, jeśli tak nie jest

Osoby z zaburzeniami wymowy (na przykład niedosłyszające lub niesłyszające) mogą być trudne do zrozumienia. Jeśli nie jesteś pewien, co zostało powiedziane, nigdy nie udawaj, że rozumiesz, potakując. Jeśli nie zrozumiałeś, poproś o powtórzenie. Kiedy natomiast Ty nie zostaniesz zrozumiany, nie powtarzaj dokładnie tymi samymi słowami, tylko postaraj się wyrazić swoją myśl inaczej – prościej, jaśniej i łatwiej w odbiorze. Mówiąc, dbaj zawsze o to, by Twoje usta były dobrze widoczne.

Kontakt z psem

Nie wolno rozpraszać psów przewodników, kiedy są w pracy (a w pracy są zawsze, gdy towarzyszą osobie niewidomej na spacerach). Można zapytać, jak się wabi, czy jaka to rasa, ale głaskanie, czy rzucanie mu patyka, zdecydowanie odpada.

POMOC

Osoby niepełnosprawne, jak każdy, czasami potrzebują Twojej pomocy. Zawsze bądź uważny i zastanów się, czy nie powinieneś zareagować i bądź gotowy do udzielenia niezbędnego wsparcia. Rób to jednak z wyczuciem tak, by nie odbierać komuś prawa do samodzielności.

Traktuj wózek jak integralną część człowieka

Z Twojej perspektywy wózek inwalidzki to tylko sprzęt, jednak dla osoby niemogącej się inaczej poruszać, jest on niczym własne nogi. Jeśli akurat nie pomagasz osobie poruszającej się na wózku, nawet go nie dotykaj. Zanim spróbujesz pomoc, zawsze zapytaj, jak to możesz zrobić i za co powinieneś chwycić. Wbrew pozorom nie są to niezniszczalne urządzenia. Nigdy też niczego na nim nie wieszaj, ani nie kładź na kolanach osoby nim jadącej. To nie jest wózek sklepowy.

Uprzedzaj zanim dotkniesz

Bardzo często pomagając osobie niewidomej, będziesz musiał ją dotknąć. Pamiętaj, że wkraczasz w przestrzeń, w której należy zachowywać się ze szczególnym wyczuciem. Zanim dotkniesz, by na przykład przeprowadzić przez ulicę, uprzedź ją o tym. W przeciwnym razie twój dotyk może być wzięty za atak. Najlepiej zaproponować swoje ramię, a nie chwytać rękę osoby niewidomej. Taki ruch mógłby zachwiać jej równowagę, a nawet przewrócić.

Szczegółowo opisuj drogę i przeszkody

Nie używaj przypadkiem rąk do opisywania drogi osobie niewidomej. Zwroty typu „o tam”, „za tym drzewem” również na nic się nie zdadzą. W czasie spaceru wielką pomocą będzie uprzedzanie o zbliżających się przeszkodach i zmianach w terenie, ale samo „uważaj!” niestety nie wystarczy. Pamiętaj, by używać słów, które pomogą dotrzeć do celu i ominąć przeszkodę bez użycia wzroku. Odchodząc, nie zostawiaj osoby niewidomej na środku sali, chodnika, tylko przy czymś konkretnym (np. ścianie) i opisz jej drogę do wyjścia lub powrotną.

Na koniec krótkie podsumowanie, na co szczególnie zwrócić uwagę w komunikacji i kontakcie z osobami z niepełnosprawnością z różnego rodzaju dysfunkcjami w rozbiciu na rodzaje dysfunkcji:

Osoby niesłyszące, niedosłyszące, z dysfunkcją mowy:

- Utrzymuj kontakt wzrokowy z rozmówcą.
- Dostosuj siłę głosu do potrzeb.
- Formułuj krótkie wypowiedzi.
- Przekazuj ważne informacje na piśmie (kartka, telefon, mail).
- Jeżeli nie rozumiesz wypowiedzi, poproś o powtórzenie informacji lub jej napisanie.
- Część osób niesłyszących czyta z ruchu warg, więc podczas rozmowy nie obracaj się, nie zakrywaj ust książką, kubkiem lub ręką.

Osoby niewidome, słabowidzące:

- Swobodnie używaj zwrotów takich jak np. „zobacz”, „widzieć”, „do zobaczenia” czy „oglądać”.
- Bądź przewodnikiem. Zaoferuj swoje ramię – poruszając się, nie trzymaj jednak za rękę, ani nie pchaj.
- Wchodząc do pomieszczenia lub podchodząc do osoby niewidomej, sygnalizuj swoją obecność np. „hej ,to ja Ania”.
- W towarzystwie zwracaj się do innych po imieniu, np. „Kamil, możesz podać te dokumenty?”.
- Wskazując miejsce do siedzenia, połóż dłoń osoby niewidomej na oparciu krzesła. Po spotkaniu odprowadź ją do wyjścia.
- Ignoruj psa przewodnika. Nie rozpraszaj go. Nie głaszcz, nie karm. Jest w pracy.

Osoby z dysfunkcją ruchu:

- Nie przestawiaj kul w inne miejsce – muszą znajdować się w zasięgu ich właściciela.
- Nie dotykaj kul, wózka, laski – to są przedmioty prywatnego użytku, jak okulary.
- Nie bój się używać słów „pójdziemy”, „przyjdź” albo „chodźmy”.
- Witaj się, podając dłoń albo uściśnij drugą rękę lub ramię.
- Nie opieraj się o wózek inwalidzki, nie przysiadaj na nim, nie kładź na nim plecaka, torby z zakupami itp.
- Utrzymuj wzrok na równej wysokości z rozmówcą na wózku. W razie potrzeby zwiększ odległość, usiądź lub przykucnij.

Materiały dodatkowe:

Artykuł: <http://www.niepełnosprawni.pl/ledge/x/308314>

Film: <https://www.youtube.com/watch?v=KHeDldkA07c>

Podsumowanie

Współczesnym modelem pracy ze studentem z niepełnosprawnościami do, którego dąży edukacja akademicka to taki, w którym nauczyciele akademicki posiadają nie tylko wiedzę przedmiotową z zakresu prowadzonych przez siebie zajęć oraz wiedzę na temat kluczowych kompetencji, jakie powinien uzyskać student ale także potrafią przygotować - adoptować zajęcia i je przeprowadzić ze studentami z niepełnosprawnościami. Wiedza ta jest często niezbędna do ustalenia możliwych form adaptacji i przystosowania zajęć, które nie wiązałyby się z obniżeniem kryteriów merytorycznych obowiązujących wszystkich studentów ale byłyby dostosowaniem do rodzaju i stopnia niepełnosprawności.

Prawidłowo zmodyfikowane i dostosowane do różnych potrzeb zajęcia dają pewność, że student będzie miał po pierwsze możliwość zapoznania się z całym materiałem zgodnym ze standardem akademickim i po drugie pozwalają nauczycielowi oceniać studenta zgodnie z wiedzą i umiejętnościami, które posiada bez konieczności uwzględniania ograniczeń wynikających z niepełnosprawności.

Oprócz tych kompetencji z zakresu adaptowania materiałów pod potrzeby osób z niepełnosprawnością równie ważna jest znajomość zasad postępowania w życiu społecznym i w komunikacji, w tym podstawowych zasad savoir vivre w kontakcie z osobą z niepełnosprawnością. Nabywanie tych kompetencji wymaga czasu i praktyki, ale efekt z tej nauki będzie tego wart. Efektem tych działań będzie dostępna edukacyjnie i przyjazna osobom z niepełnosprawnością Politechnika Krakowska.

Bibliografia:

1. Al.-Khamisy D., Edukacja włączająca edukacją dialogu. W poszukiwaniu modelu edukacji dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, Wyd. APS, Warszawa 2013.
2. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, z dnia 12 grudnia 2006 roku (Dz.U 2012 poz.1169)
3. Krakowiak K., Diagnoza specjalnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży, ORE, Warszawa 2017.
4. Majewski T., W sprawie definicji osoby niepełnosprawnej, „Problemy Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej” nr 1 (139), s. 29-41.
5. Nowacki T., Korabiowska-Nowacka K., Baraniak B., Nowy słownik pedagogiki pracy, Wyd. WSP TWP, Warszawa 2000.
6. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny, Wyd. ŻAK, Warszawa 2004.
7. Paluszkiewicz M., Prawne pojęcie niepełnosprawności [w:] Studia Prawno-ekonomiczne, t. XCV, 2015 s. 77–98.
8. Sajdak-Burska A., Paradygmaty dydaktyki akademickiej – analiza wybranych podejść, Roczniki Pedagogiczne KUL, nr 2, t.10 (46) Lublin 2018.
9. Zawiślak A. Wybrane zagadnienia pedagogiki specjalnej, Wyd. IMPULS, Kraków, 2009.
10. www.stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/ [data dostępu: 06.10.2021]
11. www.don.uj.edu.pl [data dostępu: 20.09.2021]
12. www.firr.org.pl [data dostępu: 15.10.2021]

Załączniki

Załącznik nr 1 Słownik wybranych pojęć

Autonomia	Nabyta lub wyuczona akceptacja siebie, prawo do budowania niepowtarzalnego kształtu własnej osoby i osobistej wersji swojego życia. Źródło: UCHWAŁA NR 27 RADY MINISTRÓW z dnia 16 lutego 2021 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030
Czytnik ekranu	Program komputerowy, który rozpoznaje i interpretuje, a następnie przy pomocy syntezatora mowy odczytuje to, co znajduje się na ekranie komputera lub telefonu. Jest wykorzystywany przez osoby niewidome i słabowidzące.
Dostępność	Zapewnienie osobom niepełnosprawnym, na zasadzie równości z innymi osobami, dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, a także innych urządzeń i usług powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich. Źródło: Dostępność w przestrzeni publicznej dla osób starszych i niepełnosprawnych, LPO.430.001.2018, Nr ewid. 111/2018/P/17/094/LPO, www.nik.gov.pl
Dostęp alternatywny	Działania i rozwiązania organizacyjne, które zapewnią osobie ze szczególnymi potrzebami dostęp do budynku, ale nie w sposób samodzielny lub na zasadzie równości z innymi osobami (potrzebna pomoc innej osoby), albo które nie zapewniają dostępu do budynku podmiotu publicznego, ale umożliwiają skorzystanie z usług publicznych w inny sposób (np. online).
Dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność	Obejmuje to wszelkie przejawy dyskryminacji. Oznacza jakiekolwiek różnicowanie, wykluczanie lub ograniczanie ze względu na niepełnosprawność, którego celem lub skutkiem jest naruszenie lub zniweczenie uznania, korzystania z lub wykonywania wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności w dziedzinie polityki, gospodarki, społecznej, kulturalnej, obywatelskiej lub w jakiejkolwiek innej, na zasadzie równości z innymi osobami. Źródło: UCHWAŁA NR 27 RADY MINISTRÓW z dnia 16 lutego 2021 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030
Język	Obejmuje język mówiony i język migowy oraz inne formy przekazu niewerbalnego. Źródło: Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, z dnia 12 grudnia 2006 roku (Dz.U 2012 poz.1169)
Integracja	System wychowania i kształcenia polegający na maksymalnym włączeniu jednostki z odchyleniami od normy do normalnego systemu edukacyjnego i zawodowego umożliwiając im wzrastanie w gronie zdrowych rówieśników. Źródło: UCHWAŁA NR 27 RADY MINISTRÓW z dnia 16 lutego 2021 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030
Komunikacja	Obejmuje języki, wyświetlanie tekstu, alfabet Braille'a, komunikację przez dotyk, dużą czcionkę, dostępne multimedia, jak i sposoby, środki i formy komunikowania się na piśmie, przy pomocy słuchu, języka uproszczonego, lektora oraz formy rozszerzone

	(augmentatywne) i alternatywne, w tym dostępną technologię informacyjno-komunikacyjną. Źródło: Dostępność w przestrzeni publicznej dla osób starszych i niepełnosprawnych, LPO.430.001.2018, Nr ewid. 111/2018/P/17/094/LPO, www.nik.gov.pl
Osobowość	Zespół względnie stałych cech psychicznych podmiotu zapewniający mu poczucie tożsamości, tj. integrujący myśli, emocje i uczucia oraz zachowania. Rolą osobowości jest zatem regulowanie relacji między poszczególnymi zjawiskami psychicznymi w taki sposób, aby zapewnić podmiotowi optymalną równowagę życiową. Zazwyczaj wyróżnia się dwa komponenty osobowości: 1. Temperament – odnoszący się do formalnej struktury zachowania (np. w jaki sposób zazwyczaj reagujemy na bodźce o niskim/wysokim nasileniu? – bez względu na ich treść), o charakterze biologicznym, trudno podlegający modyfikacjom; 2. Charakter – odnoszący się do treści zachowania (np. pomocny, otwarty na zmiany), modelowany pod wpływem oddziaływań społecznych, podlegający procesom wychowawczym. Osobowość pełni ważną rolę w procesie adaptacji podmiotu do miejsca nauki i pracy. Niski stopień dostosowania miejsca pracy do cech osobowości negatywnie oddziałuje zarówno na samą postawę podmiotu do pracy, satysfakcję zawodową, jak i osobowość (brak równowagi). Źródło: UCHWAŁA NR 27 RADY MINISTRÓW z dnia 16 lutego 2021 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030
Osoba z niepełnosprawnością	Osoba z długotrwale obniżoną sprawnością fizyczną, umysłową, intelektualną lub sensoryczną, która w interakcji z różnymi barierami może ograniczać jej pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym na równych zasadach z innymi obywatelami. Źródło: Dostępność w przestrzeni publicznej dla osób starszych i niepełnosprawnych, LPO.430.001.2018, Nr ewid. 111/2018/P/17/094/LPO, www.nik.gov.pl
Osoby ze szczególnymi potrzebami	M.in. osoby starsze, osoby z niepełnosprawnością lub inne osoby mające trwale lub czasowo naruszoną sprawność w zakresie mobilności czy percepcji (np. ludzie poruszający się przy pomocy kul, protez, wózków, słabi, chorujący, niesłyszący, niedowidzący, z trudnościami manualnymi i poznawczymi, osoby z wózkiem dziecięcym, z ciężkim bagażem itp)
Projektowanie uniwersalne	Określone w Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych uniwersalne projektowanie jest podstawowym, domyślnym instrumentem realizacji dostępności. Termin ten odnosi się do rozwiązań, które są użyteczne dla wszystkich ludzi w jak największym zakresie, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznych zmian.
Racjonalne usprawnienia	Konieczne i stosowne modyfikacje lub adaptacje, niepociągające za sobą nieproporcjonalnych i niepotrzebnych utrudnień, które są niezbędne w określonych przypadkach dla zapewnienia osobom o szczególnych potrzebach możliwości korzystania z dóbr i usług.
Rehabilitacja	Proces, którego głównym zadaniem jest rozwijanie u osób trwale poszkodowanych na zdrowiu maksymalnych zdolności do wykonywania podstawowych codziennych zajęć, przygotowanie do pracy zawodowej oraz stworzenie korzystnych warunków do kontaktów z otoczeniem fizycznym i ze środowiskiem społecznym.

	Źródło: Dostępność w przestrzeni publicznej dla osób starszych i niepełnosprawnych, LPO.430.001.2018, Nr ewid. 111/2018/P/17/094/LPO, www.nik.gov.pl
Resocjalizacja	Proces wychowania jednostek wykazujących trudności z dostosowaniem się do norm społecznych, moralnych i prawnych. Polega na stosowaniu różnych regulaminowych środków poprawczych i metod wychowawczych. Źródło: Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, z dnia 12 grudnia 2006 roku (Dz.U 2012 poz.1169)
Rewalidacja	Proces kompleksowych i skoordynowanych działań wielu specjalistów z różnych dziedzin, mających na celu wsparcie rozwoju, terapię, usprawnienie i edukację dzieci i młodzieży niepełnosprawnej. Źródło: Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, z dnia 12 grudnia 2006 roku (Dz.U 2012 poz.1169)
Wsparcie społeczne	Pomoc kierowana do jednostki przez różne środowiska: rodzinne, rówieśnicze, społeczne, zawodowe mająca na celu rozwiązanie sytuacji problemowej, przezwyciężenie trudności, reorganizację zakłóconych relacji z otoczeniem czy podtrzymanie emocjonalne. Źródło: Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, z dnia 12 grudnia 2006 roku (Dz.U 2012 poz.1169)

Załącznik nr 2 Scenariusze Zajęć☺

Moduł 1

Temat: NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ - wprowadzenie

Część pierwsza – oswojenie z tematyką niepełnosprawności (ok. 30 minut)

Prowadzący opowiada o sobie i swoim doświadczeniu niepełnosprawności (może to być osobista historia, opis sytuacji członka rodziny, znajomego, może być opis przypadkowo spotkanej osoby z niepełnosprawnością w sklepie – ważne, by sytuacja była prawdziwa i by prawdziwie opowiedział, czy umiał się zachować, jak się czuł w kontakcie z taką osobą itp.).

Następnie zadaje pytanie do uczestników:

*Kiedy po raz pierwszy zetknęli się z niepełnosprawnością? Czy Pamiętają ten moment?
I czy mogą o nim opowiedzieć?*

(Ważne w tym ćwiczeniu jest to, by każdy uczestnik się wypowiedział, bo to jest ważne dla wyprowadzenia wniosków podsumowujących ćwiczenie. We wnioskach bardzo ważne jest, by zwrócić uwagę na powszechność zjawiska niepełnosprawności – prawie każdy kogoś znał lub zna, ma w rodzinie lub wśród znajomych itd. Dodatkowo ważne, by się pojawiło spostrzeżenie, że podejście do osób z niepełnosprawnością zmienia się w czasie, inne było 30 lat temu, a inne teraz).

Na podsumowanie ćwiczenia warto podać statystyki ilości osób pracujących i studiujących w PK (aktualne dane dostępne w BON PK, a jeśli pozwoli na to czas warto puścić fragment filmu o tym, jak dzieci postrzegają osoby z niepełnosprawnością. Link do filmu:

<https://www.youtube.com/watch?v=9GhQoMF7wwc>

Część druga – próba ujęcia niepełnosprawności w definicję (ok. 40 minut)

Prowadzący odczytuje różne definicje niepełnosprawności – ujęcie z ustawy, z konwencji, z podręcznika pedagogiki specjalnej, WHO, Wikipedii, słownika języka polskiego itp.

Po czym prosi uczestników o stworzenie i zapisanie swojej własnej definicji niepełnosprawności. Chętni odczytują ją na forum.

Prelekcja filmu CYRK MOTYLI i refleksja podsumowująca oglądanie – a może by tak spojrzeć na niepełnosprawność przewrotnie? Jako swoistego rodzaju dar unikalności i wyjątkowości? I to od Nas osobiście zależy, co dostrzeżemy w osobie z niepełnosprawnością.

Link do filmu „Cyrk Motyli” <https://www.youtube.com/watch?v=BoohNb-BPPw>

Część 3 – rodzaje niepełnosprawności (ok. 15 minut) lub przykłady znanych i mniej osób z niepełnosprawnością, które doskonale poradziły sobie w życiu (ok. 15 minut)

W zależności od sytuacji i specyfiki uczestników można wybrać temat mini wykładu. Przedstawienie rodzajów niepełnosprawności ma cel raczej poznawczy – dostarczyć wiedzy na temat klasyfikacji dysfunkcji. Prezentacja tzw. success stories ma wymiar bardziej uświadamiający i uwrażliwiający, a także często łamiący uprzedzenia i stereotypy.

Podsumowanie tematu – w zależności od dynamiki pracy w grupie, przykładów, które się pojawiają a także inwencji prowadzącego. Ważne, by podsumowanie zawsze miało wydźwięk pozytywny i proaktywny.

Moduł 2

Temat: DOSTĘPNOŚĆ – rodzaje, bariery i działania

Do zajęć będą potrzebne kartki A3, pisaki, karteczki i inne materiały, które mogą być wykorzystane do projektowania OSIEDLA dostępnego dla WSZYSTKICH.

Czas na wykonanie zadania 45 minut. Czas prezentacji i wniosków 15 minut.

Prowadzący dzieli uczestników na grupy (minimum 3) i każda grupa ma za zadanie wcielić się w architektów/urbanistów i zaprojektować OSIEDLE dostępne dla WSZYSTKICH.

Po wykonaniu zadania, następuje prezentacja projektów, podczas której pozostałe grupy mają za zadanie znaleźć grupę osób, która nie zamieszkałaby na tym osiedlu, bo nie uwzględniono jej potrzeb.

Kluczowe w tym ćwiczeniu będzie etap prezentacji wyników na forum i wniosków. Założenie jest takie, że żadnej grupie nie uda się dostrzec i zaspokoić potrzeb WSZYSTKICH.

W podsumowaniu ćwiczenia kluczową odgrywa prowadzący – to od jego pytań dotyczących potrzeb różnych grup mieszkańców dużo zależy. Przykładowe pytania:

Czy pomyśleliście o osobach starszych? O matkach z dziećmi? O kobietach w ciąży? Osobach nadwrażliwych na hałas? O osobach chorych psychicznie? O osobach z psami? O osobach chorych na Alzheimera? Itp.

Po części praktycznej prowadzący prowadzi mini wykład/prezentację dotyczącą idei dostępności, jej definicji, rodzajów, założeń i zadań wynikających z ustawy itp. (30 minut).

Moduł 3

Temat: EDUKACJA WŁĄCZAJĄCA

Prowadzący przedstawia założenia edukacji włączającej w formie mini wykładu/prezentacji (ok.30 minut), następnie dzieli uczestników na 4 grupy i każdej grupie rozdaje opis wybranych „dobrych praktyk” dotyczących skutecznie realizowanej idei edukacji włączającej. Zadaniem studentów jest zastanowienie się i wypisanie ze swoich przykładów takich działań, które są możliwe do zaadaptowania w uczelni, w tym m. in. Politechnice Krakowskiej.

Dobre praktyki (przykładowe źródła):

<https://www.odn.slupsk.pl/doskonalenie-oferta-szkolen/szkolenia/specjalne-potrzeby-edukacyjne/publikacje-materialy-5/edukacja-wlaczajaca-seria-publicacji/>

Prezentacja wyników prac grup i dyskusja rozwijająca jakiś wątek, który pojawił się w trakcie pracy w grupach lub na wybrany z poniższych propozycji temat:

- Czy uczelnie są przygotowane na przyjęcie studentów, którzy są efektem realizacji edukacji włączającej na wcześniejszych poziomach edukacji? Czy będą w stanie zapewnić odpowiedni poziom wsparcia w trakcie procesu dydaktycznego
- Jak powinien wyglądać system wsparcia studentów w oparciu o najlepsze praktyki realizacji edukacji włączającej realizowanej na niższych poziomach?
- Jak przygotować kadrę uczelni do realizacji idei edukacji włączającej?

Materiał uzupełniający do zajęć”

<https://www.youtube.com/watch?v=6Bn6a-WAubs>

Moduł 4

Temat: PROWADZENIE ZAJĘĆ I WSKAZÓWKI DYDAKTYCZNE

Ten moduł składa się z 2 części – teoretycznej i praktycznej.

Część 1 – część teoretyczna

W pierwszej części prowadzący przedstawia zasady adaptacji materiałów dydaktycznych pod potrzeby osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności, prezentuje różne darmowe narzędzia/aplikacje, omawia podstawy metodyki procesu dydaktycznego z uwzględnieniem zasad dostępności edukacyjnej a także przedstawia zasady dostosowywania zaliczeń i egzaminów do możliwości osób o szczególnych potrzebach. Czas trwania ok 45 minut.

Część 2 – część praktyczna

Uczestnicy mają za zadanie dostosować wybrane przez siebie zajęcia z przedmiotu, który prowadzą lub z przedmiotu, który chcieliby prowadzić, pod potrzeby osób z dysfunkcją wzroku, słuchu i wzroku. Czas pracy 30 minut

Prezentacja wyników prac i omówienie. (15 minut).

Praca własna po zajęciach:

Lektura publikacji:

- „Zasady adaptacji materiałów dydaktycznych dla uczniów słabowidzących” Donaty Kończyk
- „Zasady tworzenia i adaptowania grafiki dla uczniów niewidomych” opracowane przez nauczycieli Specjalnych Ośrodków Szkolno-Wychowawczych dla Niewidomych i Słabo Widzących w Polsce.

Moduł 5

Temat: OFERTA PK dla osób z niepełnosprawnościami

Wprowadzenie (ok. 15 minut)

Burza mózgów dot. działań uczelni pod kątem dostosowania oferty oraz możliwości PK wsparcia osób z niepełnosprawnością.

Pomysły są zapisywane na tablicy lub z użyciem aplikacji typu mentimeter czy slido. Wnioski w zależności od ilości informacji.

Prezentacja oferty Politechniki dla osób o specjalnych potrzebach (ok.30 minut) + film prezentujący ofertę PK dla osób z niepełnosprawnością.

<http://www.zsn.pk.edu.pl/galeria/> (ok.5 min)

Ćwiczenie:

Prowadzący dzieli uczestników na grupy i każda grupa dostaje zadanie, by sprawdzić ofertę wsparcia osób z niepełnosprawnościami na innych uczelniach (grupa 1- uczelnie z Gdańska, grupa 2 – uczelnie z Warszawy, grupa 3 – inne uczelnie z Krakowa, grupa 4 – uczelnie z Wrocławia). Każda z grup ma zanotować po 5 najciekawszych pomysłów, które ich zdaniem, można wdrożyć na PK. (Czas pracy: ok. 30 minut)

Prezentacja najciekawszych pomysłów (zarówno tych podpatrzonych, jak i własnych, bo na pewno się takie pojawią w trakcie poszukiwań). 15 min.

Podsumowanie – prowadzący prosi, by zgłosić te pomysły/propozycje konkretnych działań do Pełnomocnika ds. OzN lub ZSN PK.

Moduł 6

Temat: SAVOIR- VIVRE wobec osób z niepełnosprawnościami

Ten moduł składa się z 2 części – teoretycznej i praktycznej.

Wprowadzenie (rozgrzewka)

Prowadzący pyta uczestników, czy przydarzyły im się sytuacje, gdzie chcieli pomóc osobie z niepełnosprawnością, ale nie wiedzieli jak lub zaliczyli wpadkę. Sam może zacząć od jakiejś swojej opowieści na zachętę. Podawanie i omawianie przykładów. (15 minut)

Część 1 – część teoretyczna (ok 45 min)

W pierwszych części prowadzący przedstawia zasady zachowania przyjęte w kontakcie i komunikacji z osobami z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Może wspomagać się materiałem filmowym dostępnymi w sieci np.

<https://www.youtube.com/watch?v=NbyeqyFGTm0>; <https://www.youtube.com/watch?v=J0TscPSKQJ4>

<https://www.youtube.com/watch?v=nZldDDukN5U>

<https://www.youtube.com/watch?v=r7REQmwG4II>

Część 2 – część praktyczna (praca metodą symulacji)

W tej części prowadzący dzieli uczestników na pary. Jedna z osób z pary wciela się w rolę osoby z niepełnosprawnością i inscenizuje sytuację, którą ma zadaną. Druga osoba ma za zadanie odpowiednio zareagować.

Przykłady sytuacji:

- Niewidomy czeka na tramwaj na przystanku,
- Osoba na wózku próbuje sobie otworzyć drzwi,
- Osobie na wózku upadł telefon,
- Słysząc komunikat o ewakuacji sklepu, a widzisz obok siebie osobą z aparatem słuchowym,

Po więcej przykładów można sięgnąć do poradnika pn. Praktyczny poradnik savoir – vivre wobec osób niepełnosprawnych.

<https://niepelnosprawni.gov.pl/container/publikacje/edukacja/Praktyczny%20poradnik%20savoir-vivre.pdf>

Powyższe scenariusze można dowolnie modyfikować w zależności od doświadczeń, preferencji wykładowcy oraz potrzeb i oczekiwań uczestników zajęć. s